Jesús Moncada

el Cafè de la Granota

CLUB EDITOR

Jesús Moncada (1941-2005) va créixer a Mequinensa, va estudiar a Saragossa i als vint-i-cinc anys es va instal·lar a Barcelona amb la intenció de dedicar-se a les seves dues vocacions: la pintura i la literatura. L'any 1967 va entrar a treballar a l'editorial Montaner y Simón d'ajudant de Pere Calders, que el va animar a escriure i va prologar el seu primer llibre, *Històries de la mà esquerra* (1981).

La literatura de Moncada recrea des del principi la Mequinensa perduda sota les aigües del pantà de Riba-roja: *El Cafè de la Granota* (1985) i *Calaveres atònites* (1999) en forma de contes, *Camí de sirga* (1988), *La galeria de les estàtues* (1992) i *Estremida memòria* (1997) en forma de novel·la. El conjunt que ofereix és el gran tapís de la vida en un poble visitat per totes les cruències de la història, i gairebé per cap de les comoditats modernes, tret d'una presa que el va destruir.

Guardonats amb els grans premis de Catalunya, els llibres de Moncada s'han traduït a una vintena de llengües.

Jesús Moncada

El *Cafè de la Granota*

Amb un postfaci de Jordi Puntí
i un recull de cartes
de Pere Calders a l'autor

VOLUM CXXXV

CLUB EDITOR
BARCELONA

TAULA

UN BARRIL DE SABÓ MOLL

Allò del Florenci va començar que ja es volia fer l'horeta d'anar a dinar —em digué el vell Cristòfol a la Granota mentre bevíem cafè, abans d'encetar la partida de botifarra—. Tinc present que les dones ja passaven amb les senalles al braç, fent via cap a les mines a dur el recapte als hòmens, i per la vall del riu retrunyien les càrregues de dinamita que feien petar al migdia... Uns núvols d'estalzí baixaven per l'Ebre i s'ataconaven damunt la vila, gairebé a frec dels fumerals; dic d'estalzí i no dic mentida perquè pareixia que ens volien ruixar amb tintures de dols. Fins i tot l'aire de tronada que esventava la polseguera per les cantonades tenia el color negrós. Un dia lleig, xiquet, d'aquells que t'esmolen els nervis.

El Llampec, un dels quatre llaüts de la mina Teresa, acabava de lligar amarres al molló del Pedret, i la tripulació —el patró i els peons— descarregava un barril de sabó moll que havien embarcat a Flix a la matinada. De sabó moll a la vila no en fabricàvem, això ja ho saps; calia pujar-lo de per avall i ho feien els llaüts que torna-

ven de dur el carbó de les nostres mines a Flix, Móra i altres llocs de la ribera de l'Ebre. Durant la descàrrega van haver-hi renecs i batusses, igual que sempre. No cal que et digui, n'ets tip de veure-ho, que baixar un barril de la borda d'un llaüt al molló per un tauló que amb prou feines fa un pam d'amplària és feina que requereix molta traça. Tanmateix, a la fi, després d'estar a punt barril i llaüters de fer un capbussó, per causa de la badada d'un peó que li deien Xinxeu, la mercaderia va arribar a terra sense més tràfecs.

—Tu, desgraciat —digué aleshores el Pere Camps, el patró, al Florenci, un dels peons—. Ja pots començar a fer via amb el barril cap a la botiga d'Adelaida. I no t'hi adormis, o t'esllomaré. Així doncs, si no vols rebre, espavila't!

Encara que jo no hi era, sé de bona font que aquestes van ser les paraules. El Pere Camps era una persona violenta, aspra, que traspuava mal fel. Ningú no volia navegar amb ell i els que ho feien, perquè no els quedava altre déu, ballaven de coroneta; no els estalviava escarnis ni batusses, i allò no estava miqueta de bé. Si hagués pogut presumir de patró fi, de la categoria, posem per cas, de Toni Pit d'Estopa, del vell Gòdia o, per no enlairar-nos tant, de Silvestre Nicolau, encara! D'aquells mestres, que podien servar un llaüt de la vila fins a mar amb els ulls tancats, s'aguantava el que calia. Eren gent de molt senderi; quan et clavaven una catxamona ho feien pel teu bé. El Camps, però, no els arribava ni al serrell

de la faixa. No es podien comptar les vegades que s'havia amallat ni el carbó que havia arribat a malmetre per aquell riu de Déu. Jo sempre he pensat que la mala lluna li venia de l'enveja que se'l menjava. I ho pagaven els peons. Ara, amb el pobre Florenci en feia un gra massa, s'hi xalava. Llàstima que el Florenci no hagués tingut la sang més calenta! Si li hagués posat al pit la punta de ferro del pal de barrejar, com ho va fer el Jaume Sama el dia que en va tenir fins al cabell més alt, del Pere Camps, l'hauria acollonit, guaita qui t'ho diu! Però el Florenci mai no piulava i l'altre, cada cop més envalentit, li fumia uns julis que me'l baldava. Al poble ho sabien fins i tot els gossos.

Aquell dia, l'ànima de càntir tampoc no va replicar. La Marieta Peris, més coneguda per la Gramola, la xafardera més llesta, més sabuda i amb les cuixes més ufanoses de la vila, rentava roba a quatre passes del Llampec, ho plegà tot fil per randa i més tard em jurà que el peó no havia badat boca; i si ella ho digué, pots escriure sense cap mania que el Florenci no la badà. Una vegada, la Marieta i jo... Bé, deixem-ho córrer, ja t'ho explicaré un altre dia; no convé barrejar les històries. Continuem amb el Florenci, que, sense dir ni piu, pobre caloi, tombà el barril de costat i començà a fer-lo rodolar carreró amunt.

La botiga de l'Adelaida era on encara és, a la punta de dalt del carreró de Sant Francesc; qui no hi és, és l'Adelaida: fugí amb un recaptador de la contribució i amb

les contribucions recaptades quan tu eres encara una melitxa. Ja saps —però em faig la reflexió que els de fora no ho saben i els ho hauràs d'explicar— que el carreró de Sant Francesc és el més costerut dels que travessen la vila de dalt a baix, seguint el pendent de la serra, i van a morir a l'Ebre; els hauràs de contar també que mor precisament al molló del Pedret. Així es faran càrrec que el camí que havia de seguir el peó era una línia recta del llaüt a la botiga. I tan recta, a fe de Déu, com pesada de pujar, i encara més si calia empènyer un barril de sabó moll sense cap ajuda, només perquè un mala sang et volia fer passar el trill per l'esquena.

No caldria ni dir que el Florenci ja panteixava en arribar a l'encreuament amb el carrer de la Barca. Allí va fer una aturada fins que l'alè li retornà. Una cantonada més amunt, el va rebre la conya dels parroquians de la barberia del Miquel, la Clenxa, asseguts en rotllana a la porta de l'establiment.

—¿Tot aquest sabó necessites per rentar-te, Florenci?

—¿Tan rubinoses duus les orelles?

—El Pere Camps et té el dit a l'ull!

—Jo li diria que el pugés sa iaia!

Fins i tot la Clenxa es va afegir a la gresca; deixà a mig remullar les barbes d'espart de Nemesi Veriu, que s'havia adormit a la butaca i roncava igual que un beneit amb un diari esportiu als genolls, i va treure el cap lluent de brillantina per la porta, a dir-hi la seva. Tu, a la

Clenxa ja no el vas conèixer; al cap de poc d'aquesta història es va escapar amb la dona d'un manescal que vam tenir a la vila i va obrir una perruqueria al París de la França. Ara bé, aquell migdia, el barber ni sospitava que fotria el camp amb una manescala i acabaria xollant els clatells dels francesos.

—¿Fins quan et deixaràs albardar, babau? —esquellejà mentre brandia iradament la brotxa empastifada de sabó.

Sense respondre a les befes, el llaüter continuà la pujada. Al cap d'una estona, la foscor es va fer més espessa —¿recordes els nuvolots de què t'enraonava al principi?— i unes gotes de pluja s'esclafaren a terra. En aquell precís moment jo entrava a les oficines de la mina Segre, davant per davant de la barberia, i ho recordo bé: la rotllana de badocs es va desfer en un tres i no res, tothom buscà cobert i el Florenci es trobà sol al mig del carreró mentre la pluja creixia i es convertia en un aiguat que el degué amarar fins als ossos.

Una mica més amunt, a l'altura de la fonda del Trinquet, el Florenci va renegar. L'assumpte del renec el vaig saber també per la Gramola; foragitada del riu per la pluja, pujava pel carreró amb la taula de rentar i el cartró ple de roba al cap i va passar al davant del Florenci en el moment precís que el pobre noi, a qui ningú no havia sentit mai ni mitja paraula forta, s'esbravava. Més tard, ella va repetir —quina memòria tenia, a part d'altres coses que no dic, la mala bruixa!— els noms de la mitja

dotzena llarga de gent del calendari afectada per la cosa, perquè el renec va ser de molta consideració. Tant és així que diu que la menjaciris de la Teresa, la que encara té una botiga de vetesifils al carrer Major, va fer una novena, no fos cas que els ofesos s'ho prenguessin a la valenta i ens enviessin una malesa. Un cop plegat el renec, la Gramola va enfilar el carrer Nou i va perdre de vista el Florenci.

Després, xiquet, ja vam sentir aquella mena de tro. Pareixia que s'esfondrava el món, que tot se n'anava a can Pistraus. I al final, un espetec d'esgarrifor. La sota d'oros, quin espetec! T'asseguro, i no dic mentida, que, a tants com érem a les oficines de la mina Segre, se'ns va tallar la respiració. Esverats, ens vam llençar al carrer. La gent treia el cap per finestres i balcons a veure què passava, i el que passava era que el barril del Florenci havia baixat com una mala cosa pel carreró i s'havia esclafat al cafè d'Alexandre. Havien petat els cèrcols d'acer i l'envàs s'havia obert igual que una carxofa; el paviment, empastifat de sabó, feia una pudor de lleixiu que destalentava. L'aiguat va desfer de seguida aquella pasta negrosa i lluent i en va aixecar una muntanya d'escuma. T'hauria agradat de veure-ho. El regall que baixava pel carreró la va arrossegar fins al riu, i amb tota aquella bromera blanca que va cobrir el molló pareixia talment que els llaüts anessin vestits de puntes.

Vam suposar, i dic això perquè no en tenim cap testimoni i no va haver-hi manera de treure al Florenci ni mitja parauleta, que el barril se li va esmunyir de les mans i que ell, a fi que l'envàs no l'enganxés i li fes una malura, va haver de saltar de costat i deixar-lo anar carreró avall. Tots sabem que el sabó moll llisca d'allò més. O potser va estar el cansament, ves a esbrinar-ho! Setanta quilos de sabó, el barril i l'aiguat que baixava pel mig del carreró són una barreja de cosco. Fos el que fos, la història va fer parlar molt als cafès i les tertúlies cantoneres. Un apotecari, el Teodor, el qual tampoc no vas arribar a conèixer perquè va fugir fa molts anys amb la dona d'un gallinaire que venia a vendre aviram a la plaça, va arribar a l'extrem de comparar el Florenci amb un que li deien el Sísif, a qui un déu dels d'abans havia condemnat a pujar una roca a rodolons fins al cim d'una muntanya i cada cop que hi arribava mort de cansament, la roca, au!, se li escapava i tornava a fer cap a baix. ¿Caldrà que et digui que el Florenci va ser per sempre més el Sísif de la Ribera? En fi, el cas va fer molta gràcia a tothom. A qui no en feu tanta, jo diria que goteta, va ser al Pere Camps. I no tan sols per la pèrdua del sabó, que déu-n'hi-do, sinó per una circumstància de la qual, els qui la sabíem, no en diguérem ni mitja paraula. I el mateix Pere Camps es guardà com de caure al riu de fer-ne comentari perquè li vam donar a comprendre, amb bones paraules i ben enraonades, tu ja m'entens, que allò havia estat una de les moltes casualitats que es donen a la vida

i que més li valdria no buscar raons ni fer sarau. Al cap i a la fi, ¿tenia algú la culpa que, en el moment que el barril s'esmunyia de les mans del Florenci, el Pere Camps pugés pel carreró camí de casa seva i s'hagués hagut de ficar de cap a la barberia de la Clenxa per no acabar esclafat?

LA PLAGA DE LA RIBERA

Senyor director de la presó de Lleida: primer que res, vostè em permetrà que em presenti. Jo em dic Jeroni Salses i Santapiga, per servir-lo, i soc l'agutzil de la meva vila, càrrec que ocupo des de fa trenta anys i escaig, sense que ningú, ni paisà ni foraster, tingui res a dir de mi pel que fa a la bona conducta pública i privada i serietat a la feina; cosa de la qual no tothom pot alabar-se, perquè corre cada pinta d'agutzil per aquests pobles de la rodalia que fa caure la cara de vergonya a les persones amb senderi; gent sense vocació, senyor director, dropos que no estan pel que celebren i que fan les coses amb una desídia...! No saben ni posar-se la gorra de plat com cal. I si els sents fer pregons, n'hi ha per matar-los! Tant els fa anunciar comèdies a la plaça com la vacuna contra la ràbia. ¿Vostè s'adona de la cafrada? ¿Oi que es veu de caminet que això no pot anar? Doncs no els faràs entendre que cada pregó requereix el seu to de veu, la seva melodia, amb unes pauses ben col·locades i uns punts de força i lluïment. No és el mateix, posem

per cas, avisar el veïnat que venen taronges a la plaça que fer saber que la somera de cal Blanc va fugir anit de la quadra i si algú sap on para que ho digui, però que no provi d'agafar-la perquè la bèstia, encara que sembla mansa, clava unes guitzes de molta traïdoria; tanmateix, és clar, un ofici no s'aprèn en quatre dies: vol temps, paciència, sacrificis, constància i la gent d'ara demana coses fàcils, no els vagis amb trencaments de cap! ¿Com podem anar bé? Si li expliqués la sang que m'ha costat aprendre a pregonar, es quedaria esgarrifat, vostè, i es pensaria que vull albardar-lo; però no em dol la feinada, no vaig treballar per al dimoni. Ja em poden venir amb el pregó que vulgui, per difícil que sigui: amb un cop d'ull al paper en tinc prou; em miro a l'espill —perquè la presència hi fa molt, i un botó descordat o la corbata torta poden fer fracassar la veu més repolida—, agafo la corneta i au, a la feina! I pot apostar el que vulgui que si pregono sardina fresca aquell dia tothom en menja, perquè a la gent li agafen saliveres només de sentir-me pregonar-la per les cantonades; i si faig un ban de l'alcaldia per dir que ja n'hi ha prou d'anar a pixar a les nits a la porta de la caserna de la guàrdia civil, perquè la cosa a més d'una falta de respecte molt greu és una porcada, i que clavarem unes multes de cosco als infractors, pot assegurar que deixaré el personal acollonidet i que fins a la setmana següent, pel cap de baix, no caldrà repetir el pregó.

Després d'haver llegit aquestes ratlles, vostè es deu

dir: "Molt bé; ¿però per què m'escriu el Jeroni?" Doncs miri: feia molt de temps que es parlava de derruir la casa de la vila i construir-ne una de nova; però ja sap vostè què passa, sempre es deixava per a més endavant; si érem a l'estiu perquè feia calor, si érem a l'hivern perquè feia fred i, mentrestant, l'edifici se n'anava en sucs. Fins que un dia, durant una reunió del ple de l'Ajuntament, quan es guardava un minut de silenci per l'ànima de la sogra del secretari —una donassa vermella i riallera que es va morir de massa salut—, el paviment del saló d'actes va cedir i un parell de regidors van fer cap al pis de sota, concretament al Jutjat Municipal, on, en aquell precís moment, el jutge era a punt de treure l'entrellat d'un robatori de pollastres. Per fortuna, fora d'un parell de trencadisses —el braç esquerre del regidor de cultura i una costella d'un testimoni ocular de l'assumpte de l'aviram—, la cosa no va tenir conseqüències irreparables; en canvi, però, va decidir el començament de les obres.

Quin trasbals, mareta meva! El primer que calia fer era buidar l'edifici abans d'enderrocar-lo; treure els mobles i el paperam. El problema consistia que no teníem lloc on embotir-ho. Aleshores, l'alcalde, que és un tipus d'allò més llest, va decidir fer lots amb el material, sortejar-los entre els regidors i els funcionaris i que cadascú s'emportés a casa la part que li toqués fins que arribés l'hora d'estrenar el nou ajuntament. A mi em va caure un lot amb el retrat del rei, l'arxiu del cadastre,

vuit capgrossos de la festa major i un presoner que teníem a la garjola de Ca la Vila, que es deia Valerià, àlies la Plaga de la Ribera, el qual havíem enganxat feia quinze dies, quan el tractor que acabava de robar se li va calar al mig de la plaça de l'Església, davant mateix del Cafè de la Granota.

L'Elisenda, la meva dona, senyor director, és una bona xicota. Ara bé, de tant en tant es veu que li agafa la neura i es posa tossuda; aleshores, jo segueixo el consell del meu oncle Dalmau, que es casà tres vegades, sense comptar junteles de patacada entre difunta i difunta, i sabia molt bé com s'havia de menjar la bresca; li estovo una mica la badana —fluixet, fluixet, això sí, perquè no es tracta de fer-li mal sinó de retornar-la— i la cosa s'afina a l'instant. És el que em tocà fer el dia que vaig presentar-me a casa amb la camioneta municipal carregada amb el meu lot. Quin esvalot va armar, quin mullader! Que on anava amb aquelles endergues, que si m'havien pres el pèl, que si ella no volia un criminal a casa...!

La vaig fer entrar en senda amb quatre catxamones, encara que reconec, senyor director, que ella tenia la seva part de raó; la nostra casa és una closca d'ou i no es pot fer vostè una idea de com va quedar enfarfegada amb aquelles andròmines! Però ¿què hi farem? Cal col·laborar; cadascú ha de posar el seu granet de sorra

a fi que les coses rutllin. ¿Vaig bé o no vaig bé, senyor director?

Amb penes i treballs, vam embotir-ho tot entre l'habitació dels mals endreços i la dels hostes. A la primera hi vam ficar la meitat del cadastre, de la A a la M; a la segona, la resta de l'arxiu, els capgrossos i la Plaga de la Ribera. El retrat del rei, per la cosa del respecte, el vam penjar al capçal del llit, però al cap d'una setmana el vam treure al menjador, perquè a l'Elisenda li feia vergonya despullar-se davant Sa Majestat i a mi em cohibia. Vostè ja m'entén, ¿oi? Un és abrandat de mena i fer segons quines coses en presència de la reialesa...

Vam passar els primers dies amb l'ai al cor, pendents que la Plaga de la Ribera no fes alguna malesa o s'escapés. Tanmateix, el pobret no va donar mica de guerra. Gairebé sempre el veies estirat al llit; de vegades seia damunt les capses del cadastre, es posava el capgròs del pallasso —potser per esbandir-se la melangia— i es passava així les hores mortes. A poc a poc li vam anar agafant confiança, ell va començar a trobar-se a gust a casa i ara, tres mesos més tard, el tenim com si fos de la família; seu a taula amb nosaltres, es queda a veure la televisió i ajuda sovint l'Elisenda a feinejar, ja que ha resultat que té un gust i una traça de no dir per aquestes coses. Fa unes sopes! La setmana passada va pintar la cuina, ara diu que vol emprendre el nostre dormitori i que el farà gris perla. És animadot, rialler i xerra pels descosits, però, de vegades, s'esfondra:

—Soc un fracassat, senyor Jeroni!

—No exageris, home! —li dic jo amb el propòsit d'animar-lo—. Si encara ets una criatura, tens tota la vida per davant! Qualsevol dia et soltarem i amb la teva traça...

—Traça, traça! —exclama ell aleshores amb amargura—. Per a les coses honrades, la que vostè vulgui i més; aquesta és la meva tragèdia! Perquè jo tinc vocació de delinqüent, senyor Jeroni, de criminal sense entranyes. De menut, la meva il·lusió ja era arribar a convertir-me en una mala peça de fama internacional; no es pensi que em conformava a quedar-me en un pispa qualsevol o un espanyaportes d'estar per casa! Tanmateix, res no em va de cara. ¿Què puc fer contra un destí que em té mania i em fa la guitza? ¿Preparo unes sopes escaldades? Tothom es llepa els dits! ¿Pinto les parets del menjador? Ni aquell que li deien el Picasso treu un color més encertat! Ara, que no provi de fer una dolenteria perquè ja estic llest, ja he begut oli. ¿Sembro un bancal amb marihuana? Ve un ramat de cabres i es cruspeix la collita! ¿M'estic tres hores per a rebentar el pany d'una sucursal bancària, procurant que no es dispari l'alarma? En entrar-hi, veig que m'he equivocat de porta! Un dia se m'acut d'afanar un tractor i ¿què passa? Quan guillo sense que ningú se n'adoni, el tractor es cala al mig de la plaça, em trobo voltat de gent que acudeix a oferir-me ajuda, pensant que soc un pagès foraster —quina vergonya, senyor Jeroni, quina punyalada al

meu amor propi d'aspirant a malfactor eminent!— i tot el que se m'acut en lloc de mantenir el cap fred, dissimular i aprofitar-me de la seva col·laboració, és posar-me a cridar igual que una tòtila: "No dispareu! Soc la Plaga de la Ribera! Em rendeixo!" Estic fet un tros de quòniam, senyor Jeroni. La Plaga de la Ribera! Qui em va posar aquest àlies tenia un cop d'ull...

Ja ho veu, senyor director, així està l'assumpte. El cas és que a nosaltres dos —vull dir a l'Elisenda i a mi— ens agradaria fer alguna cosa pel Valerià, ajudar-lo a obrir-se camí, a fer-se una posició. Si ell es volgués dedicar a una feina honrada, aquí mateix, a la vila, trobaríem algú disposat a ensenyar-li un ofici. Però, és clar, el noi té aquesta vocació per la delinqüència...! I aquí, delinqüents, el que se'n diuen delinqüents, no n'hi ha. De vegades surt algun afeccionat, fins i tot avançadot, però de professional no en tenim cap. Ara bé, vostè deu disposar a la presó de gent entesa, mestres de molta finor en matèria de dolenteria, els quals potser estarien disposats a donar al Valerià classes particulars sobre aquests temes. Pagant el que calgui, s'entén; no és que nosaltres siguem rics, però donat que, per desgràcia, no hem tingut fills amb qui gastar els diners, hem fet un raconet i voldríem utilitzar-lo en una bona acció com ara aquesta. Hem pensat enviar-li el Valerià i que vostè el tingui a pensió a la presó —on n'hi ha tants, no hi vindrà d'un— el temps que calgui perquè aprengui l'especialitat de delinqüència que més li agradi. ¿Què li sem-

bla, senyor director? A veure si entre tots donem una empenta a aquest ganàpia i en fem una persona de profit!

L'Elisenda i jo esperem amb impaciència la seva resposta. Una bona encaixada de

JERONI

ABSOLTES I SEPELI DE NICOLAU VILAPLANA

Si de l'altra banda de la mort es pot ataüllar la nostra vila, l'oncle Nicolau degué estarrufar-se en veure la borratxeria de personal, la gernació que havia acudit al seu enterrament —em digué el vell Cristòfol a la Granota mentre bevíem cafè asseguts a la seva taula predilecta, el vetllador amb el marbre esquerdat que hi havia sota el rellotge—. Allí, fixant-s'hi bé, hauria vist Miquel Serra, company de mina durant quaranta-dos anys, el vell Gòdia, Pere Sansa, Sebastià Peris... I m'estic d'anomenar-ne més perquè potser no tindries prou fulls en aquest quadern on escrius les històries per a apuntar-los tots, de tants com te'n diria. Només t'explicaré, perquè te'n facis una idea, que fins s'hi va presentar l'oncle Soler, que no es parlava amb l'oncle Nicolau des que un dia, deu anys enrere, s'havien esgatinyat de valent mentre jugaven de parella a la botifarra en aquesta mateixa taula; la baralla, que donà molt a parlar, va començar a propòsit d'una eixida atabalada de l'oncle Soler que els va costar la manilla de copes, la sota del mateix pal i disset pintes.

La veritat és que no tinc memòria de ningú de la vila que pugui presumir, quant a concurrència, d'un sepeli tan lluït; ni la bruixa de la Bernarda Pedret, la mestressa de la mina Segre, i guaita que el capellà va permetre que anés la música a l'enterrament d'aquella escanya-rals, perquè es veu que havia deixat al testament un bon feix de bitllets per pagar una imatge, un sant-no-sé-qui de fusta que van xombar en un altar de l'església. I és que, tal com diu l'espatotxí del meu cunyat, el Pere Savina, l'enterrament de l'oncle Nicolau va ser un èxit rodó.

I encara em quedo curt si tenim en compte que l'hora de la cosa coincidia amb la del partit de futbol més important de la temporada, el que el nostre equip havia de jugar contra el de Masos de Cinca. Un cas de malastruga, xiquet. Tanta dèria que teníem per aquell partit i al final ens va passar el que sovint passa amb moltes coses de la vida, que les esperes amb candeletes i al final et quedes amb un pam de nas... Jo reflexiono i em dic que l'oncle Nicolau no es va morir per gust, que l'home degué aguantar-se la vida tant com va poder, i ningú no el pot blasmar per haver finat el dia abans del partit; amb tot el respecte que cal per als difunts, però, el pobret ens va fer la guitza. I ens la va fer per bona persona, guaita què et dic! Si hagués estat una mala bèstia, ens n'hauríem anat tots al partit i no l'haurien acompanyat al fossar ni els gossos de la vila. ¿Qui tenia cor, però, de tolerar que colguessin una personeta com ara l'oncle Nicolau, que sempre havia estat un bocí de pa, si dei-

xem de banda l'enganxada amb l'oncle Soler, sense anar a dir-li adeu?

Tanmateix, també t'he de dir que tot s'havia embolicat perquè el rector no era a la vila; si hi hagués estat, no hi hauria hagut cas. Mossèn Silvestre no es perdia un partit per res del món. Si s'esdevenia que havia d'enterrar algú un diumenge a la tarda i teníem futbol, cantava el gori-gori al malaguanyat a l'hora del cafè i enllestia la feina a correcuita de manera que tothom, ell el primer, després d'acompanyar en el sentiment la família del finat, pogués fer cap al camp de seguida, a treure's amb quatre crits el regust de les absoltes.

Ara bé, es veu que aquella vegada estàvem de pega. La nit abans del traspàs de l'oncle Nicolau, el rector havia eixit d'escopetada de la vila per causa d'una germana seva, estanquera a Balaguer, que s'havia posat malalta i el reclamava. I avui, malgrat que m'imagino que ja ho deus saber per la cara que fas, xiquet, no vull posar-me a comentar el que el meu cunyat, el Pere Savina, diu que va esbrinar un dia que es va deixar caure per Balaguer i, el que són les casualitats, se li va acabar el tabac i va anar a comprar-ne a l'estanc; això és una altra història i ara no ve a tomb... El cas és, tornant al que et deia, que el rector de Vallperdiu, a qui ens calia acudir si el nostre no hi era, envià a dir pel xofer del cotxe de línia a la família de l'oncle Nicolau que l'enterrament seria a les cinc en punt de la tarda del diumenge.

No caldria ni dir que la notícia ens va caure com una maçolada i ens deixà amoïnadets a més no poder. Allò suposava no tan sols que la meitat de la gent ens quedaríem sense veure el partit, sinó que, per reblar el clau, els nostres jugadors es trobarien amb el camp mig buit a l'hora d'enfrontar-se amb els de Masos de Cinca, una colla de ferams que semblava que eixien a fer ascles en lloc de jugar a futbol. Als cafès es va arribar a insinuar que els contraris havien conjuminat l'assumpte amb el rector de Vallperdiu a fi i efecte de picolar-nos la moral... Ves a saber! El cas fou que un dol s'afegí a l'altre i quan vaig fer cap a la barberia de la Clenxa el dissabte al tardet vaig trobar la parròquia tan pansida com pensar puguis.

—Quina mala sort!

—Pèssima!

—Havia de passar amb el millor partit de la temporada...

—No ens hauríem de morir mai.

—No.

—Després passa el que passa...

—La mort és una bandarra —se'n fotia la Clenxa afectant un desconsol sense remei mentre repelava d'esma les galtes de lluna de Serafí Vallcorna—. La maleïda no respecta ni el campionat de Lliga.

Que el partit havia començat a l'hora en punt, vam saber-ho els infortunats que assistíem a l'enterrament per la cridòria que ens va venir de la banda del camp de futbol: una bramadissa ensordidora que gairebé va ofegar els planys amb què les dones de la família del difunt l'acomiadaven quan el vam treure de casa; espero que l'oncle Nicolau escoltés, malgrat el terrabastall, aquella plorera tan sentida i no es quedés amb l'amargura al cor de pensar que l'aviàvem al fossar sense una llagrimeta. El que ja m'estranyaria que hagués plegat van ser les llatinades que el capellà de Vallperdiu va cantar-li a la plaça de l'Església; l'home tenia la veu esquifida i, tot i que s'amoïnava per la feina, que s'hi mirava, no se n'eixia; la plaça cau molt a prop del camp de futbol i els esvalots destarotaven les absoltes.

Quina estona vam passar, xiquet, quina estona! D'una banda, calia estar pel que es celebrava i mantenir el posat greu i seriós que s'escau en ocasions tan tristes; de l'altra, però, ¿com et podies desentendre del que passava al camp? ¿Com podies evitar rumiar, cada cop que un udol ens arribava encanonat pel carrer Major i feia tremolar els vidres dels balcons i les finestres de la plaça: ara marcarem, o, aquesta vegada no ens salvarà ni Déu? Només quan el nostre equip va fer el que el meu cunyat, el Pere Savina, anomena el gol del *dominus vobiscum* —perquè el crit que el pregonava coincidí amb aquesta llatinada— va semblar que el capteniment se n'anava en orris. El personal, però, ens

vam dominar. ¿Com? No m'ho preguntis, no t'ho sabria dir. Només un escolanet, que després es posà vermell com un perdigot i arrencà a plorar sense consol, va esclafir:

—Gol!

Ara, no et pensis que allí es va acabar el nostre patiment; mentre el capellà enllestia les absoltes a empentes i rodolons, i la gent començava a espesseir-se darrere el taüt, a punt d'emprendre el carrer Major, camí del cementiri, els de Masos de Cinca ens van clavar el gol del *requiescat in pace*.

Pel març farà vint anys de tot allò, xiquet. ¿Et voldràs creure, tanmateix, que hi ha gent que encara no ha acabat de pair el cas? Sense anar més lluny, dimecres passat, el Florentí Veriu espellotava de mala manera el fill gran de l'oncle Nicolau al Cafè del Molí. És clar que el xicot no hi era; si hi hagués estat, el Veriu s'hauria hagut de ficar la llengua a la butxaca, per dir-ho finet i no espantar els qui puguin llegir després aquesta història; malgrat el seu posat de pinxo, té de valent el que un servidor de bisbe. ¿Saps què vaig fer? Tocar el dos a fi de no sentir-lo i no veure'm obligat a dir-li'n quatre de fresques; perquè, explica'm, xiquet: ¿n'hauria tret alguna cosa, fora d'una baralla? Amb gent de poca xolla no s'hi pot parlar i encara menys discutir-hi. D'altra banda, ¿què se li pot retreure, al noi del Nicolau? ¿Que es va fer càrrec del nostre sacrifici i va tenir la finesa, mentre passàvem a frec del camp de futbol, que aleshores encara

no tenia parets, de fer aturar l'enterrament a la vora del camí, a fi i efecte que els de la comitiva poguéssim veure el que quedava de partit i animar els nostres jugadors, a veure si els ganàpies remuntaven el resultat? I ¿a qui va perjudicar, em pregunto jo, si el pobret del seu pare —l'únic que podia tenir-hi alguna cosa a dir— encara hi va guanyar, ja que després del partit —dos a un a favor nostre— tots els espectadors de la vila, els qui havien acudit en camions de Masos de Cinca i fins i tot l'àrbitre, el vam acomboiar al cementiri?

PARAULES DES D'UN OLIVER

—Renoi, Isidre, quin esglai! T'has presentat tan a la callada i tan de sobte que gairebé he caigut de l'oliver, de l'ensurt! M'ha entrat una gelor al cor! Guaita, és que em tremolen les cames... Què sé jo el que m'has semblat: una fantasma, una ànima en pena o, encara pitjor, una mala peça, perquè ara, amb això dels cotxes, tothom va amunt i avall sense control i els dies de festa s'escampa per aquest terme de la nostra vila una allau de forasterots que esvera. Venen de tot arreu, sobretot de la capital, i mai no saps què et pots ensopegar. Corre cada pocavergonya! Deixen els bancals pelats, xiquet, arramben tot allò que troben, el mateix a l'horta que al secà. ¿Ja t'has assabentat que la setmana passada van rebentar la porta del mas de Vidallet i van pispar tot el que hi havia? Quina calamitat, Isidre, quin desastre! Un munt de sacs d'olives (gairebé cinquanta dobles) acabadetes de collir, dos carretells de vi, les aixades... Pel que es veu, aquests van venir a robar amb un camió. Qualsevol dia se'ns emportaran els arbres amb arrels i

tot! Mentrestant, els del tricorni, son de la bona! Si la cosa no va de baixada, haurem de fer guàrdia nosaltres amb les escopetes i emprendre a tionades el primer que es presenti. Que poques persones honrades quedem al món, noi! I què, ¿has vingut a veure com va la collita? Doncs m'has trobat de casualitat perquè ara mateix, en acabar aquest arbre, l'últim que em queda, ja pensava anar cap a casa teva. Guaita els sacs: com a mínim hi ha vint dobles d'olives; tindràs oli per a tot l'any, no et pots queixar, xiquet. Ara, no has d'agrair-me res; d'això, ni parlar-ne. Ho he fet per amistat i prou. Sempre que passava vora d'aquests bancalets, camí del meu, se m'encongia el cor, m'amoïnava. "Aquest Isidre! —em deia jo—. Aquí té uns olivers d'allò més ufanosos i segur que ni se'n recorda. Però és natural; si es passa el dia darrere el taulell de la seva botiga despatxant cigrons i patates, ¿com ha de pensar en aquest bocí de terra que va heretar del seu oncle Tomàs? De bon començament es veu que li va fer il·lusió, el va fer llaurar i tot, però ja li deu haver passat la febrada; no es pot ésser pagès i botiguer alhora. La terra no és una joguina, demana sacrificis! I és una llàstima, perquè aquestes olives, una de dues: o es faran malbé o qualsevol pocapena les hi afaitarà." Així que vaig dir a la dona: "Basilissa, els arbres de l'Isidre em fan patir i no puc resistir-ho més, de manera que, demà, quan vagis a la seva botiga a comprar el recapte de la setmana, li dius de part meva que jo li colliré les olives, que no li cal amoïnar-se per res; fins

i tot les hi portaré a casa amb el meu tractor. Ja saps, dona, que una cosa així no la faria per ningú, però és que jo l'estimo de tot cor, l'Isidre. De menuts érem amics; després vam anar plegats a la guerra i hi ha coses que no s'obliden. Al front, sort vaig tenir d'ell més de quatre vegades. Era el terror dels feixistes, el més valent de la brigada; no s'acovardia per res del món. Tenia fusta de general, mira qui t'ho diu! A qualsevol altra guerra li haurien donat les medalles a cabassos!" Així doncs, avui, a punta de dia, he carregat sacs i borrasses al tractor i ja ho veus: la feina gairebé enllestida! Però ¿què dimonis tens, Isidre? Em mires amb uns ulls... Què et passa! Fas cara de malfiat... La mar salada, ja endevino què ha succeït: la Basilissa no et va dir ni piu, se li'n va anar del pensament! La mare que la va adorar! Aquesta dona meva és d'allò que no hi ha, té el cap més dur que un codís. En arribar a casa la batanaré! Mira que oblidar el meu encàrrec! Ara sí que em voldria morir! Ves a saber què hauràs pensat en veure'm enfilat als teus arbres, collint les teves olives. "Vet aquí un lladregot que em rampinya la collita!", hauràs barrinat. No m'estranya la teva cara aïrada, de mala lluna. I tens tota la raó, xiquet, les coses com són. Aquesta Basilissa! Que s'esperi... Però ¿què fas, Isidre, per què agafes el meu bastó, què pretens? Escolta'm, Isidre: guaita que t'equivoques, que la marres de mig a mig! Et juro per la memòria del meu pare i per la salut dels meus fills que pensava dur les olives a casa teva! No facis cas del que xerra la gent que em

vol veure penjat, de les llengües d'escurçó que m'atribueixen malifetes de les quals soc innocent! Deixa el bastó, Isidre, pel que més vulguis. Ai! Que em faràs caure de l'oliver i em trencaré el bescoll! No et perdis, Isidre, que després et penarà! Recorda que vam anar plegats a la batalla de l'Ebre!...

INFORME PROVISIONAL SOBRE LA CORREGUDA D'ELIES

El cronista, habitualment meticulós i gairebé llepafils pel que fa als detalls dels esdeveniments que conta, lamenta haver de confessar que encara no ha pogut establir d'una manera irrebatible l'hora exacta del començament d'aquesta història; és a dir, en quin moment precís l'Elies Santapau va eixir d'escopetada de casa seva, al cap de dalt de la costera del Forn, i va iniciar la correguda desenfrenada i memorable a través de la vila que deixà esbalaïts els veïns que la presenciaren. Tanmateix, ¿què pot fer el narrador, a qui pot acudir si resulta que els testimonis de primera mà de la sortida no es posen d'acord sobre la qüestió?

En aquell moment crucial, Víctor Cardona, el ferrer, es trobava a la porta del seu taller ocupat a desclavar una ferradura malmesa a la Florida, la somera de Juliet de Peris, i assegura que eren tres quarts de nou del matí —"en punt, noi, en aquell instant acabava de veure l'hora al rellotge del campanar". Juliet, que sostenia el rem a la bèstia, inquieta i repelosa de sentir-se l'estre-

bada de les tenalles a l'unglot, afirma que eren tres quarts i cinc, basant-se també en el rellotge de la torre. Ara bé, el forner, enfeinat aleshores a descarregar una carretada de sacs de farina a la porta de la fleca, davant mateix de la ferreria, i que així mateix acabava de veure l'hora al campanar, jura per la salut de diversos membres de la seva família —de poc compromís, d'altra banda, com ara la sogra i un parell de cunyats, perquè mai no se sap— que amb prou feines faltaven dotze minuts per a les nou. Malgrat que les diferències no tenen gaire importància, ja que la velocitat de l'Elies, fins i tot si donem per bona l'hora més conservadora, la del ferrer, resulta gairebé increïble, les discrepàncies citades van encendre polèmiques aspres i sagnants que encara continuen al bo i millor a les tertúlies de la vila.

Sortosament, altres aspectes de l'afer són més clars. Podem dir, bé que amb cautela i d'una manera provisional perquè el tema es va encetar la setmana passada a la tertúlia del baster i no sabem a quines conclusions s'arribarà, que era un 23 de juliol, dimarts, i feia una calor de torradora, tanta que fins i tot el pinxo de l'agutzil va pensar a descordar-se el coll de la camisa; un nuvolet de cotó, d'aquells que sempre queden d'allò més decoratius al cel de les històries, surava sobre la vila; tanmateix, atès que els vellets del cafè de Silveri, últimament molt inquisitius, escèptics i rascanyosos, encara no s'han posat d'acord a l'hora d'escatir si aquell dia bufava el cerç o la garbinada, qüestió de primera cate-

goria i amb influència evident sobre la velocitat del corredor, perquè, si es tractava del cerç, l'Elies tenia el vent a favor i, si no, li venia de cara, el cronista es guardarà com de caure al riu de moure el nuvolet en cap direcció: el deixarà immòbil damunt el campanar, al recte del penell, mentre no es prengui una decisió definitiva sobre l'assumpte.

Ara bé, es dona com a segur que l'Elies, en sortir del camp visual dels primers testimonis, és a dir, en donar la volta pel cantó de la rectoria, a la part de baix de la costera del Forn, va atropellar el Jaume Vilanova, que aleshores acabava d'escombrar la vorera de la seva botiga —espardenyes, avarques, sabates de mudar— i es disposava a ruixar el carrer amb una regadora per atenuar l'ardorada de la terra. L'incident, a més de marcar una fita en la carrera, permet afirmar, en contra de certes insinuacions, per cert no gaire inversemblants, que l'Elies anava calçat; un detall així hauria pogut escapar-se a qualsevol, però no pas al Jaume, que es passa la vida observant els peus de la gent a fi de controlar qui compra a la competència i calcular, amb una precisió que esgarrifa, quin dia tal i tal altre dels seus clients acabaran de rompre el calcer que porten i aniran a comprar-n'hi un altre parell. A més, l'Elies sempre ha constituït un misteri obsessiu per al botiguer, que mai no ha aconseguit d'esbrinar com s'ho fa l'altre per gastar només un parell d'espardenyes mentre un vulgar mortal en malmet quatre, sobretot si tenim en compte que l'Elies

no calça mai sabates, ni per la festa major, ja que és del domini públic que les que duia el dia del seu casori les havia emprat a un cosí germà del seu pare. Així, no és gens d'estrany que el Jaume, després de l'ensurt i un cop recuperats l'equilibri i la regadora, pensés, en veure córrer l'Elies sense parar esment del desgast irreparable del calcer, que passava alguna cosa greu.

El mateix pressentiment —segons les conclusions del debat que es va celebrar sobre aquest punt a la fusteria la setmana passada— va colpir la vella Antònia, que venia fruita i verdures a la cantonada de la plaça de l'Església amb el carrer Major. La pressa, el desfici de l'Elies, ¿no podien significar un agreujament de la seva dona, la Joana, malalta des de feia gairebé un parell de mesos? El temor de la vella, expressat en veu alta i amanit amb gesticulacions de caire dramàtic, va provocar una allau de comentaris per part de les parroquianes que feien cua davant la parada. Al plany —"ai, senyor, ella sí que és una màrtir"— de la fava de la Carme Noguera van seguir unes consideracions poc afalagadores a propòsit de l'Elies, el qual, tot i tenir més diners que un ministre —"una calaixera plena de bitllets de mil" segons una precisió aportada per la Remei Ulldecona—, racionava a la muller fins i tot l'aire que respirava. "Serà el més ric del cementiri", va concloure amb sarcasme la Rosa Arbiol, sense treure l'ull, però, de les balances, mentre la vella li pesava uns tomàquets: era cosa sabuda que la venedora no hi guipava bé de prop

i tenia més aviat tendència a quedar-se curta que a passar-se.

És comprensible que una persona que no fuma compti amb poques simpaties entre els estanquers i que, en conseqüència, el pas de l'Elies, que aleshores ja esbufegava de mala manera sense afluixar, però, la marxa, no desvetllés gaire la curiositat del vell Ramon, que només va dedicar-li un cop d'ull ensopit entre els núvols blavencs del seu primer cigar del dia, des de la porta de l'estanc. En canvi, el gos del baster, un cadell enjogassat i tafaner, va trobar el corredor d'allò més interessant; el va acaçar lladrucant de cap a cap de la plaça, on el dia de mercat acoloria els porxos amb parades de roba, peix i aviram, fins que, avorrit, abandonà la persecució, es dedicà a tafanejar les gàbies i va engegar el cloqueig poca-solta de les gallines, mentre l'Elies es perdia pel carreró de les Ànimes.

La trajectòria de l'Elies no pot ser més clara. Si unim amb una ratlla els punts que ocupaven els diversos testimonis que hem citat fins ara, veurem que el corredor va seguir el camí més curt possible de casa seva al cafè de Silveri, d'on surten els autocars de línia que fan cap a Lleida. Tanmateix, encara hi ha qui sosté, en contra del parer general, que l'Elies no va travessar el carrer Major sinó que va pujar pel de les Pedres i va anar a fer la volta per la placeta de Santa Àgata. A propòsit d'això, d'aquesta bajanada sense solta ni volta, cal citar un intent de reconstrucció de la correguda de l'Elies per

aquest últim trajecte, a càrrec de Pere Torres, àlies el Tisores, sastre d'ofici els dies feiners, i contrabaix, els diumenges i festius, de l'orquestra de la vila, la Melodia Club, el qual no va demostrar res; a mig camí, el sastre es va trepitjar els cordons de les sabates i va anar de cap contra una font pública amb conseqüències molt lamentables per al seu nas i per a la sonoritat de la Melodia Club, la qual va ressentir-se, dos diumenges i una festa entre setmana, de l'absència de la verra.

Quant al motiu que va impulsar l'Elies a córrer d'una manera tan extraordinària, clourem aquest informe provisional amb el testimoni de l'ordinari de Lleida, a qui un Elies sufocat i exhaust va explicar, a la porta del cafè de Silveri, tocant l'autocar de línia engegat i a punt d'arrencar: "Noi, gràcies a Déu que et trobo; em semblava que no hi seria a temps. He hagut de córrer com un boig. Si el metge hagués acudit quan hem anat a avisar-lo, en el moment que la Joana ha empitjorat, jo m'hauria estalviat la correguda, hauria vingut xino-xano, sense pressa; però el tipus s'ha presentat encara no fa ni mitja hora i només per dir-nos que no hi ha res a fer, que la pobreta no passarà d'aquest migdia. Aleshores, enmig de la pena que et pots imaginar, m'han vingut al pensament les medecines que et vaig dir anit que em portessis avui de Lleida perquè l'apotecari del poble no les tenia, i m'he dit: Elies, si t'afanyes, encara li podràs dir a l'ordinari que no les porti; que això, ara, ja és tot dat i beneït."

FUTBOL DE RIBERA

La veritat era que la fotografia no oferia cap indici, cap tret peculiar que permetés endevinar l'esdeveniment excepcional que es produí no gaire estona després de l'instant en què Ladislau Saboga—bodes i comunions, retrats en bo, reportatges exòtics— va accionar el disparador de la seva atrotinada Leica aquella tarda del 1958 destinada a passar a la història esportiva de la vila; la còpia, un pèl esgrogueïda, que es conservava en el Cafè de la Granota penjada entre el calendari de la temporada de la Lliga i l'anunci polsós d'un licor tropical, presentava la imatge clàssica d'un equip de futbol posant per a la posteritat abans de començar un partit de compromís: onze galifardeus amb un aire lleugerament fatxenda, encarcarat i badoc, una pilota tan inexpressiva com qualsevol altra i un senyor amb tovallola al coll. Una estampa més aviat grisa, ensopida, no gens premonitòria.

—Tanmateix, aquest grup de matalots va ser el protagonista de la feta —m'enraonà el vell Cristòfol vint anys després de l'esdeveniment mentre passejava un dit

pel vidre que protegia la fotografia i l'aturava distretament sobre una orella de Justinià Costera, el tercer per la dreta, capità d'aquell equip de llaüters, calafats i minaires, reforçat amb un botiguer dels comestibles i un paleta, que aleshores defensava els colors de la vila—. Ara, també cal dir que allò no podia passar enlloc més que en el nostre camp de futbol.

I és que el camp de futbol de la vila era un cas singular, sense cap mena de dubte.

Uns anys abans de la guerra civil, una riada del Segre havia devastat l'hort de Ramon de Tamariu, situat a la punta de la vila on conflueixen l'Ebre i el Segre; aleshores, s'havia decidit emprar el fangar que n'havia quedat per a fer-hi el camp d'esports. Fins llavors, els partits de futbol s'havien celebrat a l'era situada a la banda dreta de l'Ebre, al recte de la vila, prop de la riba on els calafats, entre fums i pudors de quitrà, reparaven llaüts i pontones; l'afecció, però, una afecció abnegada, lleial i sorollosa, feia temps que reclamava un lloc més adient i, per tant, la pensada de construir el camp a l'hort del Ramon va ser rebuda amb brams d'entusiasme per l'assemblea de socis, embotida al bar Esport per votar la proposta. Les obres van anar de pressa i el camp quedà preciós; l'únic inconvenient era l'espai, tan just que el Segre gairebé llepava la porteria de llevant i una de les bandes quedava arran de l'Ebre, de manera que les pilotes que eixien del terreny per aquells costats anaven a parar en un dels dos rius o a la seva confluència. A fi i efecte d'evitar que

la magra economia del club se n'anés riu avall en forma de pilotes perdudes, es va nomenar un encarregat de recuperar-les equipat amb un salabre de mànec molt llarg i un bot. Les pilotes que queien prop de la vora les pescava amb el salabre; les que anaven a parar riu endins, però, havia d'agafar-les a força de rems i es recordaven partits emprenyadors en què el pobre caloi havia quedat baldat a força d'anar i venir amb la barca. De vegades, malgrat les precaucions adoptades, alguna se n'anava riu avall; una d'elles va ser retornada per l'Ajuntament d'un poble de la ribera, l'any 1960: la capsa duia enganxada la nota de rigor en la qual l'encarregat del correu d'aquella alcaldia certificava que el paquet només contenia correspondència oficial.

La insòlita ubicació del camp donà lloc també a una llegenda tenaç, apegalosa i escampadissa, segons la qual a la vila llençàvem al riu els àrbitres si la seva actuació no ens agradava. El cronista no negarà que potser, en alguna ocasió, un incontrolat o un grup d'incontrolats o, fins i tot, el públic en pes amenacés l'àrbitre amb un bany intempestiu; també pot concedir que, de vegades, es fessin, en presència del col·legiat, comentaris casuals sobre les dificultats que hi havia per a recuperar els cossos dels malaguanyats que tenien la desgràcia de caure a l'aiguabarreig del Segre i l'Ebre. La veritat, però, és que mai de la vida cap àrbitre no havia anat a parar a l'aigua i la cosa no passava d'un hàbil ardit de la guerra psicològica.

Ara bé, les característiques especials del camp no van quedar mai tan patents com aquell diumenge del 1958.

Segons el vell Cristòfol, que tenia memòria de tots els gossos de la vila, feia un dia esmolat de final de març; una cerçada de Déu havia netejat la canal del riu i, a les quatre de la tarda, el cel estava ras i lluïa un solet tebi. Era l'hora del partit. Els cafès de la vila començaven a buidar-se i una gernació impacient, encartonada per la roba dels diumenges que mai no acabava de donar-se, s'aviava al camp de futbol i deixava pels carrers una sentor de tabac i filagarses de conversa. Fins i tot la Clenxa, el barber, que no sentia cap inclinació per l'esport, malgrat que els seus parroquians no parlaven gairebé d'altra cosa en tota la setmana, hi anava per no quedar-se sol com un mussol al Cafè de la Granota. L'equip visitant, titular d'una vila dels Monegres, ja havia arribat en un camió i tots els jugadors eren als vestidors, preparats per començar el partit. El Segre baixava inflat; la remor sorda de les aigües tèrboles i fures es barrejava amb els comentaris del públic que entrava al camp en collades sorolloses.

A l'hora en punt, minuts després que Ladislau Saboga obtingués la fotografia que Praxedes, el propietari del Cafè de la Granota, havia d'emmarcar i penjar més endavant en el seu establiment com a record del cas, l'àrbitre donà amb un xiulet l'ordre de començar el partit.

Des del primer moment va quedar més clar que la

llum del dia que els forasters, ferrenys i de secà, tenien una idea molt particular del futbol: pareixia que els havien entrenat per a fer ascles de les cames dels contraris, com van poder comprovar de seguida els nostres jugadors, els quals eixien cascats de cada topada. A més a més, l'àrbitre es va posar desvergonyidament de banda dels forasters, i els ànims dels espectadors se somogueren. Al cap de mitja hora de guerra encesa, ens marcaren un gol en un fora de joc claríssim i es va armar un guirigall espaordidor.

—Et farem empassar el xiulet! —rugia la tripulació del llaüt Soledat en pes.

—Barrut!

—Que el llencin al riu, que el pengin, que el trinxin! —s'esmelicava la màrfega de la Teresa Planes, seguidora apassionada de l'equip, la qual havia de posar al món una criatura preciosa als vestidors del camp la temporada següent, de resultes del sotrac d'una derrota local que li va avançar el part una setmana.

—Brètol! Animal!

—Faldilletes!

—Poca-solta, més que poca-solta! Lleig! —avalotava amb la seva veu aflautada Tomàs Valldabó, més conegut per Tomasa la Torera.

—El que ha fet aquest àrbitre és de codi penal —comentava, sever i suficient, el secretari del jutjat al rector de la vila.

—De condemnació eterna, senyor secretari!

Deu minuts després, però, en ser castigat el nostre equip amb un penal, evidentment injust, el terrabastall va arribar a un punt crític per condensar-se, de sobte, en un silenci feixuc i tens que només trencava la remor del Segre, cada cop més intensa. Els guàrdies civils s'inquietaren: l'experiència els havia ensenyat a ensumar en aquells emmudiments els preludis de les tempestes, i els tricornis van començar a moure's com estrambòtics ocellots de xarol negre entre els caps de la gent, provant inútilment d'atallar la tronada que va esclatar immediatament després que l'Oliveri Castells, agafat amb desesperació a la tanca del camp, bramés amb tota la potència del seu garganxó:

—Mori la repoblació forestal!

Mentre l'equip foraster es prepara per llançar el penal, el cronista aprofitarà el temps per aclarir que l'Oliveri Castells no tenia cap plet pendent amb el ministeri d'Agricultura i que la seva noció de la repoblació forestal era més aviat incerta i nebulosa. Ara bé, per raons que no es van poder destriar mai de la vida a les tertúlies esportives locals, l'Oliveri considerava el seu crit d'allò més agosarat i subversiu, fins a l'extrem que, sovint, un cop apaivagada la sulfuració dels partits, assossegada la fúria que el destarotava, confessava al vell Cristòfol, al cafè: "Ja sé que hauria de contenir-me, xiquet, i no deixar-me arrossegar per la ira, però no puc. Tinc aquest temperament tan arrauxat, tan temerari! No em sé callar les veritats encara que em perjudiquin. I no et pensis que no tinc

ben clar que me la jugo: qualsevol dia em vindran a buscar, em fotran a la garjola i adeu-siau, Oliveri Castells!"

Subversiu o no, el crit de l'Oliveri s'havia convertit amb el temps —i per raons que tampoc no es van aclarir mai— en la contrasenya que precedia la politització dels partits quan les coses anaven mal dades; tan bon punt com el rebuig de la repoblació forestal saltava a l'aire tibant del camp, el públic passava de les invectives contra l'àrbitre i els jugadors a una revisió gairebé exhaustiva de l'Estat i les seves institucions. I aquell dia no va ser una excepció: la fúria va esclatar, estellada en mil crits que els guàrdies civils tractaven vanament de localitzar i aïllar enmig del xàfec:

—Mori el govern!

—Fora la dictadura!

—Visca Lenin!

—Feixistes al riu!

Res, però, no va evitar el desastre: l'àrbitre xiulà, el davanter centre —un bergant ros, malcarat i fatxenda— corregué, xutà i marcà, mentre de la banda dels vestidors eixia el crit del massatgista, republicà de tota la vida, camuflat entre els jugadors de reserva:

—Visca el catorze d'abril!

—Vam guanyar, xiquet—em digué el vell Cristòfol, després de fer una glopadeta de rom, sense deixar de contemplar la fotografia—. Vam guanyar per sis a dos quan

pensàvem que ja érem pell. I és que, sovint, les coses de la vida van així, i les del futbol també; allò que menys et penses ho capgira tot. Perquè ¿qui havia de cavil·lar que el Segre s'inflaria en un tres i no res, de la manera que ho va fer després del penal, i que havia d'aturar les aigües de l'Ebre amb la força del seu corrent? Doncs això és el que va passar, noi; i l'Ebre, embassat per la fortíssima empenta del Segre, començà a inundar plàcidament el camp de futbol amb un batec seguidet i calmós fins que cobrí amb mig pam d'aigua la major part del terreny de joc. No era la primera vegada que allò passava, però mai no havia coincidit amb un partit.

"Els forasters, gent de secà, eixuta i corretjosa, que no havien vist en la seva vida aquella abundor d'aigua, es van esfereir: ja es veien riu avall, arrossegats fins a mar per aquella riadeta esquifida. La major part d'ells, amb el melic arrugat, es van amuntegar amb l'àrbitre en la zona del camp on l'aigua, per causa d'un desnivell del terreny, no arribava. I aquella va ser la nostra: ¿qui havia d'aturar un equip de gent de la ribera, que portava el riu a la sang i es trobava en el seu element amb el camp en aquelles condicions? Mai no s'havia vist una cosa com aquella: els nostres lliscaven igual que carpes, fins i tot el botiguer, agullonats pel públic que, amb aigua al turmell, es desfeia a crits; cada atac era, gairebé, un gol segur. Ens vam parar al sisè, noi; no es tractava d'escarnir-los sinó de guanyar-los. Prou desgràcia tenien, els pobrets, de no saber què era un riu.

SENYORA MORT, CARTA DE MIQUEL GARRIGUES

Senyora Mort: vostè sap millor que el més eixerit dels savis que la gent d'aquest món —vull dir, entenguem-nos, el del cantó dels vius— no tenim manera d'esbrinar el destí ni d'assabentar-nos amb anticipació de l'hora del nostre traspàs. Barrina, cavil·la, dona-hi voltes, tantes com vulguis: acabes marejadet i no en treus mai l'entrellat. Així doncs, enquimerat per aquesta incertesa, dicto la present al meu amic Miquel Dalmau, la Clenxa, un dels barbers de la vila, xicot molt repolit i d'allò més sabut en coses de lletra, al revés de mi, que sempre vaig ser un sapastre fet i dret per als estudis; la dicto avui, sense esperar a demà, no sigui cas que, per desídia o galvana, se me'n vagi tot en orris i em quedi de soldat de peu. De més verdes n'he vist madurar; encara no fa un any—a l'abril serà l'aniversari—, en aquesta mateixa taula del Cafè de la Granota on ara ens trobem la Clenxa i jo, l'oncle Campells, un homenàs de ferro colat que pareixia que no s'havia de morir mai de la vida, va cascar-la de sobte mentre jugava a la botifarra. I no es

pensi que és l'únic. De casos semblants li'n contaria a cabassos; es quedaria esglaiadeta.

Abans de continuar li he de dir que jo, senyora, soc el Miquel Garrigues, dels Garrigues del carrer Nou. Faig l'aclariment perquè, a la vila, entre els del carrer Major, nosaltres i els de la plaça de la Carpa hi ha una tracalada de Garrigues, i, si no t'hi fixes bé, de caminet prens uns Garrigues pels altres. Perquè passa que els Garrigues del carrer Major tenen, el mateix que els Garrigues del carrer Nou, els ulls desparellats de color: un blau cel i l'altre més negre que l'estalzí; la diferència només rau que els Garrigues del carrer Major tenen negre l'esquerre, i, nosaltres, el dret. Per això, la gent ens anomena, als uns, els Garrigues del Dia i la Nit, i, als altres, els Garrigues de la Nit i el Dia. Quant als Garrigues de la plaça de la Carpa, si deixem de banda que tenen el pèl de panolla i neixen amb sis dits a cada peu —coses que també ens passen a tots els altres Garrigues—, no presenten res de particular pel que fa al color de les ninetes; si els anomenem Cruïlles és perquè miren amb un ull a Xerta i amb l'altre a Tivenys.

Encara que el meu nom no li vingui ara mateix a l'esma, segur que em coneix de vista. Faci una mica de memòria: ¿recorda la vegada que vostè —qui, si no— va espantar la mula de l'oncle Sapera al pas de la barca de la vila, i va fer que la bèstia clavés una guitza esgarrifosa a Tomàs de Veriu, una potada que li encertà el pols i l'engegà a l'altre barri sense un ai? ¿No va reparar ales-

hores en un aligot que servava l'arjau i que, jugant-se la pell, es va llençar al coll de l'animal esparverat, i el va dominar a fi d'impedir una desgràcia més sonada, ja que, amb l'embarcació farcida de minaires, pagesos i cavalleries allò hauria pogut ser una malesa? Ja hi cau, ¿oi? Doncs bé, aquell baldragues amb un mocador nuat al cap i una pipa més negra que un tió a la boca era un servidor.

Si tenim en compte com és d'espavilada vostè, senyora (només cal veure que no se li esmuny ni el més pintat, i no ho dic per ensabonar-la, que prou que es deu saber les seves gràcies), haurà pensat de seguideta que, si jo servava la barca, era el barquer. Si ha fet aquesta reflexió, ho ha encertat de mig a mig.

Des que el món és món —esdeveniment que, segons Gustau, el cafeter, que té ben apamada la cosa de l'antigor, tingué lloc molt abans de la guerra del francès—, el barquer de la vila ha estat un Garrigues del carrer Nou. Jo hi vaig conèixer el meu iaio i el pare; ells, com els altres de la família que no vaig aconseguir, foren bons barquers, preats per tots els vilatans, si deixem de banda els Garrigues del carrer Major i els de la plaça de la Carpa que, vagi a escatir per quins set sous, sempre ens fan la contra. Jo també vaig néixer traçut per a l'ofici, i vaig succeir el pare quan vostè se l'endugué amb aquelles febres traïdores i estranyes que feren anar de bòlit el senyor metge més de tres setmanes.

Com m'hi xalava, senyora, fent de barquer! ¿Vostè sap què era passar la primera barcada, encara fosca nit, amb

l'embarcació plena de minaires que duien els carburs encesos? ¿No ha estat mai al mig de l'Ebre a punteta de dia, quan el sol comença a llepar-lo? ¿Va travessar alguna vegada el riu, a l'hivern, entre la boira esgaiada per les ales de les gavines, mentre jo feia sonar el cargol de mar per avisar els patrons dels llaüts de carbó que paressin compte amb el pas de la barca? Valdrà més que ho deixi córrer...

La vida, però, senyora, fa més voltes que una baldufa. Un dia, als del govern se'ls ficà a la ceba bastir un pont a l'Ebre, en dret de la vila; de camí va arribar un munt de personal amb un fotimer de màquines i encetaren les obres. Vostè l'ha de recordar, aquell desori; allí es va afanyar: ¿què en va fer, dels tres encofradors que estimbà d'una pilastra un dia de riada, i dels quals no tinguérem mai més cap notícia? ¿Com provocà l'explosió abans d'hora del cartutx de dinamita que va desfer un barrinaire?

Trigaren quasi tres anys a enllestir les obres. ¿Es pot imaginar el que vaig arribar a patir durant tot aquell temps, mentre veia, a quatre passes del pas de barca, com pujava el pont —maleït sigui!— que havia de posar fi al meu ofici? Si hagués estat un Garrigues del carrer Major o de la plaça de la Carpa —que es perden per figues, bocamolles i plorasses— hauria esvalotat per aquest món i l'altre. Però vaig callar. I tampoc no vaig tartir quan no em quedà altre déu que demanar feina de minaire, l'endemà de la inauguració del pont. ¿Què

n'havia de fer la gent, si jo tenia l'ànima amaradeta de melangia i no somiava altre que el meu ofici de barquer? Hi ha coses que es porten a la sang, un neix i mor amb elles. ¿Què diria vostè —per posar una comparança—, si s'acabés això de morir-nos i s'hagués de buscar una altra feina per a viure?

De vegades, a la mina, mentre carregàvem llaüts de carbó, el cervell se m'omplia de baruques; pensava que els ponts es corcaven i es desfeien. Aleshores calia restablir els passos de barca i jo tornava al meu ofici. Allò, tanmateix, eren quimeres d'enyorament, somnis de boira que s'esbargien quan el capatàs em fotia un mal crit, en veure'm embadalit amb la pala a les mans. Vaig engolir pols de carbó fins que em jubilaren; vint anys de mina, que no em van esbandir la malenconia, més aviat me l'espesseïren.

I vet aquí que, ahir al vespre, la dona, que té una mica de dolor al genoll dret, m'envia a l'apotecari a comprar una medecina. El senyor Honorat, l'apotecari, tan aviat com em guipa, em diu que em vol mostrar una cosa i saber-ne la meva opinió de barquer. Aleshores em fa passar a la rebotiga, on hi ha el laboratori, ple de pots de vidre i aparells estranys, com un catau de bruixa, i m'ensenya un quadre que havia acabat de pintar el dia abans. Jo ja sabia que el senyor Honorat és molt traçut amb els pinzells: una vegada vaig veure un retrat que pintà del Teodor de Peris, un dels navegants més fins que s'han vist a l'Ebre, i em va semblar cosa de molt

mèrit; el va treure pastat, fins i tot amb la mitja rialla que fa el Teodor, que pareix que se'n foti del mort i de qui el vetlla. Ara, ahir em vaig quedar bocabadat: al mig del quadre havia pintat una barca igual que la meva, de dos llaüts, tan ben feta que semblava que la podies agafar. El senyor Honorat em preguntà si trobava que l'embarcació era com cal; li vaig dir que sí, que no li faltava ni un detall, però que no entenia què representaven totes aquelles figures d'hòmens i dones, nues de pèl a pèl, ni sabia qui era el vell de les barbes blanques que servava. Aleshores m'ho explicà i, mentre ho feia, em començà a agafar un neguit de no dir. No sé si l'home va ensumar les meves cabòries perquè va insistir molt que allò només era una història de la gent d'abans, que segurament es tractava d'una invenció sense cap ni peus, i que, de tota manera, no en fes cabal perquè més enllà de la descarnada —aquesta és vostè, senyora— tot és foscor i misteri.

Però jo, després de donar-hi voltes tota la nit, em pregunto: ¿i si tot allò que m'explicà el senyor apotecari fos veritat? Si fos cert que les ànimes dels pobrets difunts, per arribar al lloc on viuen els morts, han de travessar un riu amplíssim, com ara tres vegades l'Ebre, per un pas de barca, ¿què perdries, Miquel, fent una carteta a la senyora Mort, que deu ser l'encarregada d'aquest assumpte, demanant-li plaça de barquer per a quan t'arribi l'hora de tocar el dos d'aquesta vida?

Per aquesta raó, senyora, li faig aquestes ratlles, a fi que em tingui present quan arribi el cas. No és que jo

vulgui prendre la plaça al senyor Caront, però el vaig veure tan cascadot i vell al quadre de l'apotecari que me pareix que no li aniria malament que algú el rellevés del servei de tant en tant, encara que només fos els dies festius. Així, ell descansaria i jo podria recuperar a l'altre món l'ofici que vaig perdre en aquest. Només li demano, senyora, que em posi a prova; no quedarà decebuda.

Ara ficaré la carta dins un sobre i deixaré dit a la família que, en arribar-me l'hora, me'l cusin amb quatre puntades a la solapa del vestit de casar, amb el qual tinc manat que m'amortallin; així, vostè el guiparà del primer cop d'ull quan vingui a trobar-me, ocasió que, malgrat tot, espero que trigui molts anys. I que consti, senyora, que no ho dic per ofendre-la.

Seu,

MIQUEL GARRIGUES
(dels Garrigues del carrer Nou)

PRELUDI DE TRASPÀS

Ara, l'àvia està esfereïda: no ho diu perquè les paraules no li surten, se li assequen a la gola. Però tots ho sabem. Mou sense parar la nineta embogida de l'ull dret, un ull que manté esbatanat a tothora, com si no hi tingués parpella. Tan aviat guaita la tia Ramona, que no es belluga mai de la capçalera del llit, com afitora la meva mare, la tia Teresa o qualsevol de les parentes i veïnes que acudeixen a vetllar-la, a fi de fer-li de més bon passar el tràngol de la mort. Tanmateix, no aconseguirem ablanir-li el traspàs, ja ho diu la tia Ramona, i ella hi té la mà trencada en agonies. Hi ha persones que s'avien a la mort d'una manera calmosa, sense neguits ni enrenous, i es fonen amb placidesa. És clar que no tothom arriba a l'extrem de l'oncle Orestes, que en pau descansi, el qual digué a la seva dona: "Mira, Teresa, em sembla que soc a les acaballes; així que, mentre prepares el sopar, aprofitaré per a morir-me"; i, en tornar ella a l'habitació, després de ficar la verdura al tupí —aquella nit feien bledes— ja el trobà de cos present. Amb l'àvia,

però, les coses no lliscaran amb tanta finor, amb l'àvia patirem molt. Té massa por, i tots els massa són dolents, fins i tot per morir-se. Ha tingut adormida la llavor d'aquesta feredat a la seva ànima més de vint anys, i, ara, aprofitant el seu decandiment —que sempre arriba, sempre, segons ens diu la tia Ramona als joves—, li ha germinat a les entranyes i les hi ha omplert d'arrels insidioses, que no la deixen expirar amb tranquil·litat.

Tanmateix, la culpa no és més que seva. Si no hagués fet el que va fer, ara les coses li anirien d'una altra manera. I el que va fer ho sabem tots. Si algú ho oblida, tenim la tia Ramona per fer-nos-en memòria. La tia Ramona es recorda de tot: té presents els anys de les riades —les del Segre i les de l'Ebre—, els noms dels llaüts que ha vist navegar, els aniversaris de família, i no se li despinten de l'esma ni baralles, ni bateigs, ni bodes, ni aparicions de difunts, ni particions de terres, ni les darreres paraules dels moribunds. ¿Què serà el que no recordi la tia Ramona, quines galindaines no hi entafora, a la seva memòria? El senyor Honorat, l'apotecari, el qual, segons veus volanderes, li va escalfar el llit manta vegada i la coneix pam a pam, assegura —quan té la nit de rom i melangies, ja que, si no va mau, no bada boca— que la tia Ramona recorda fins i tot els records dels altres.

¿Qui recordà, si no, en passar el que va passar, el començament d'aquella història? ¿Com hauríem sabut allò de la figuera si no hagués estat per la tia Ramona? Gràcies a ella vam assabentar-nos del dia, i fins i tot de

l'hora, que l'avi, en tornar una tarda de treballar de la mina, va anunciar a la seva dona que pensava plantar una figuera al pati. "¿Una figuera, Joaquim?", es veu que esclafí l'àvia, abans d'encetar una retòrica que no s'acabava mai sobre els desavantatges d'aquella pensada: que si taparia el sol, que si no li deixaria lloc per estendre la bugada, que si les arrels esquerdarien les parets, i que si això i que si allò, i que si tomba i que si gira. Fins que l'avi en tingué prou, tallà el sermó amb un cop de puny damunt la taula i feu saber que, l'endemà, plantaria la figuera. Si la tia Ramona no hagués recordat això, ¿com hauríem pogut entendre el que va passar després? Ja que, ni ella mateixa, que era germana de l'avi i visqué sempre amb ells, no té memòria que la seva cunyada hagués fet mai més menció de la figuera, ni tan sols quan li va privar d'estendre la bugada, ni el munt de vegades que les arrels esquerdaren la paret del galliner. Ningú no hauria sospitat que l'àvia —la gata moixa, la mosca balba!— havia covat el seu ressentiment durant anys i panys per la qüestió de la figuera; ningú no ho hauria dit, fins el dia que la va serrar.

La tia Ramona recorda fil per randa aquell dia, i, des que l'àvia és a punt de morir, encara el té més present, no se li'n va del cap. ¿Com podria —diu ella, sempre que en parla, i en parla sempre— oblidar el xerric de la serra amb què la seva cunyada, obstinada, tossuda, ressentida, va tallar la soca de l'arbre? L'avi, en sentir-ho, no digué res —feia un quart d'hora escàs que el pobret

acabava de morir-se—, però es va encarcarar de tal manera —es veu que de la ràbia— que la tia Ramona, la tia Teresa i la tia Carme necessitaren Déu i ajut per acabar d'amortallar-lo.

I, ara, l'àvia està espantada, albira el final i no vol morir-se, perquè sap que el seu marit l'espera fa quinze anys per demanar-li comptes. Tot just el recordo, l'avi; jo era encara molt jovenet quan ell va faltar. Tanmateix, pel que he sentit contar a la tia Ramona, sembla que sempre tenia la pólvora a torrar. No voldria trobar-me a la pell de l'àvia per res del món. Segur que ella, ara que es veu el trill als garrons, n'està ben penedida del que va fer; la cosa, però, no té remei, i per això la por se la menja, per això l'ull dret li lluu com si el tingués embogit. També li lluiria igual l'esquerre, si no fos que la malaltia l'hi va assecar i li quedà mort, com el d'una nina.

ELS DELFINS

Avui he estat magnífic. Bé, el que es diu bé, ho estic sempre; de vegades, però, sense que en puguis esclarir la raó, tot s'encistella d'una manera especial i les coses ixen rodones. Avui ha estat una d'aquestes ocasions: he lligat un condol aplomat, senyorívol, impecable. Totes, totes les mirades —especialment de la banda de les dones— es clavaven en mi mentre avançava fins a les grades de l'altar major, al peu del qual hi havia el túmul voltat de canelobres, i girava, després, amb la meva elegància natural, cap a l'esquerra, a fi de dirigir-me als bancs davanters en els quals es trobaven els familiars del Constantí Cirera. M'hauria agradat veure'm per un forat mentre donava la mà als components del dol amb un gest d'aflicció profunda, però continguda —"us acompanyo en el sentiment, us acompanyo en el sentiment, us acompanyo en el sentiment"—; en saludar, amb una capcinada sòbria i viril, el taüt amb les despulles mortals del Constantí; quan donava el condol a les dones sense atorrollar-me, d'una manera sentida en-

cara que un pèl distant, a fi d'evitar interpretacions maliciosos a càrrec de la xafarderia vilatana. Les dones són material delicat i trencadís, i cal parar-hi molt compte. A més, tothom és sempre tan pendent de mi que qualsevol gest dubtós, qualsevol paraula més enllà d'una altra podrien provocar un desastre: quan la bola de la murmuració comença a rodar, malament rai; no saps mai què en resultarà. I, avui, encara havia de tenir més cura que els altres dies. Un diumenge, fa quaranta-cinc anys, la Carme, ara vídua del Constantí, va ballar amb mi tres vegades seguides; la vila té la memòria llarga i no volia que hi hagués de què parlar si em mostrava més afectuós del que pertocava. Això no obstant, suposo que tot déu s'haurà adonat, en reparar el meu capteniment digne i sever, que d'aquella foguera no queda ni la cendra, almenys per la meva banda.

Sí, avui he estat magnífic. Això significa que les facultats no em minven, fins i tot diria que se m'afinen; i em sento cofoi, per mi mateix i per la gent de la vila, la qual em va atorgar, sense manifestar-ho expressament, el privilegi de ser sempre el primer a passar a donar el condol als familiars dels finats en tots els enterraments; cada cop que hi penso me'n sento orgullós perquè, per descomptat, no resultà fàcil aconseguir-ho. Alguns, ja se sap, es van picar en veure'm la intenció, en adonar-se que sempre procurava col·locar-me el primer de la fila; em criticaren a matar, fins i tot vaig perdre parròquia a la sastreria. Es pensaven que ho feia per gallejar,

per pinxo, quan la veritat era que vaig assumir la tasca —perquè ho és, i feixuga— a fi de dignificar el moment, tan colpidor, dels adeus i atallar el desori que sempre s'hi produïa: tots volien passar alhora, a empentes i rodolons, a expressar el condol, igual que si es migressin per aviar el difunt al cementiri al més aviat possible. Em costà imposar-me, donar a entendre al personal amb el meu exemple que allò no es podia fer de qualsevol manera i que jo era la persona imprescindible per a posar ordre en aquell batibull. Ho començaren a albirar el dia que el Ramon Granera, un pinxo de pa sucat amb oli entestat a fer-me la guitza, relliscà en voler passar-me al davant a les exèquies de Jordi Planes i va caure de nassos, al peu de l'escolanet que duia la creu. No ho comprengueren del tot, però, fins que, unes poques setmanes després, el mateix Granera i dos més de la mateixa corda entropessaren i anaren a parar damunt el taüt de la Carmeta Valls —tan fina, ella, tan primmirada— després d'envestir de mala manera el pobre vidu, dos fills de la difunta i una nebodeta rossa que duia una corona de gladiols i lliris. A partir d'aleshores, malgrat els rumors que escamparen alguns, els de sempre, acusant-me d'haver parat la traveta als tres enzes a fi que es fumessin la talecada i deixar-los en ridícul, tothom va acceptar-me sense discussió.

Ningú no podrà dir que no hagi fet honor a la confiança que se m'atorgà. Sempre he estat el mateix, he posat la mateixa cara amb la monarquia, la república i

la dictadura. ¿Capellans? Capellans. ¿Banderes? Banderes. ¿Capellans un altre cop? Fot-li capellans. Jo he d'estar per sobre d'aquestes foteses, per a mi només hi ha vilatans que se'n van a l'altre barri, tant si els hi aviem amb llatins com amb músiques. Jo dono el mateix condol als qui diuen que facturen al cel que als qui només es moren i prou i no passen del nínxol.

Tot això, explicat d'aquesta manera, sense donar-hi importància, sembla fàcil. La veritat és que sovint resulta ingrat, sobretot quan t'arriben a les orelles segons quins comentaris verinosos: que si en tal enterrament vaig dir més paraules de condol que en tal altre; que si tal dia no portava corbata i tal altre sí... Més d'una vegada he pensat deixar-ho córrer i anar als sepelis com un vilatà més, lliure d'aquesta responsabilitat tan carregosa. Sempre em dic, però, impulsat per la meva generositat: "Au, Miquel, no t'acoquinis. Treu la teva força, sacrifica't una vegada més i ves-hi. Sense tu, allò serà una patolla."

Ara bé —desenganyem-nos—, aquesta sorprenent vigoria meva no durarà sempre; fins i tot a les persones com jo els arriba l'hora. ¿I què passarà, llavors? No és que faltin candidats per substituir-me, no; fa anys que sento al meu voltant la remor sorda de la lluita per la successió, el fer-se i desfer-se de les intrigues. Però, sempre que hi penso, els dubtes se'm mengen de viu en viu: ¿n'hi ha algun, entre els tres que ara s'esgatinyen, digne d'ocupar el meu lloc quan jo el deixi vacant? Joan

Campells, l'adroguer del carrer Major, és massa baixet, li falta corpenta, els del dol gairebé s'haurien d'ajupir. Joaquim Coloma, el ferrer, té presència —sense arribar, ni de bon tros, a la meva—, tanmateix, resulta bastot i un pèl tibat; el seu pare ja ho era, de pinxo, i, ja se sap, qui és fill de gat una hora al dia caça rates. Pel que fa a Pere Cistella, el llaüter, té una cosa que no m'agrada: he observat que resulta més efusiu en els enterraments de la gent important que en els altres. No ho sé, no ho sé... Sovint em desperto a les nits capficat per aquesta qüestió, i, quan la dona em pregunta què em passa, li dic que no res, que no s'amoïni. No tinc cor per a explicar-li les meves cabòries, no vull aclaparar-la amb el pes d'un problema que fa trontollar fins i tot unes espatlles tan fortes com les meves. Amb un que pateixi, n'hi ha ben bé prou.

UN ENIGMA I SET TRICORNIS

A la fi, quan l'assumpte es convertí en un escàndol, les forces de l'ordre, les quals havien observat al començament una actitud expectant i més aviat passiva, reberen de les altes jerarquies de la capital instruccions peremptòries i severes d'abocar-hi tot el seu pes.

Per tal que el lector tingui una idea precisa del que això significava, el cronista vol aclarir que, llavors, a principi dels anys seixanta, el pes net de les citades forces de guarnició a la vila —segons que es desprèn de complicades i laborioses recerques— excedia de bon tros la mitja tona, distribuïda entre set guàrdies civils de manera més aviat poc equitativa, ja que comprenia una gamma que oscil·lava entre els noranta-vuit quilos panxuts, suorosos i esbufegadors de don Hermógenes Martínez, sergent comandant del post, i els quaranta-quatre escanyolits, però ferrenys i delirosos d'ascens, del guàrdia Epifanio Torrijos, més conegut com la Broca. I, encara que mitja tona —llarga— no era un pes ni massa espectacular ni excessivament aclapara-

dor, cal admetre que, un cop proveït amb la quantitat reglamentària d'armes i municions que li pertocaven, no deixà de produir un cert efecte entre els habitants d'una vila tan plàcida, riallera i calmosa com ara la nostra.

—Això es veia venir —diuen que assegurava Pere Clots, profeta a recules, a la tertúlia dels llaüters del moll de les Vídues.

—La ballarem —sembla que remugà Joanot de Monegre, lacònic, eixut i depressiu com sempre.

En efecte, a partir de l'inici de l'operació, la geometria funeral dels tricornis es feu encara més lúgubre que de costum damunt els rostres inquisitorials dels usuaris, i la seva presència, més insistent i escodrinyadora en cafès, places, molls, fusteries i altres llocs de reunió dels vilatans. No es poden comptar les confidències, converses comprometedores i xafarderies que va aigualir la fesomia calaverada de la Broca amb les seves aparicions espectrals arreu de la vila, ni els embadaliments amorosos o els èxtasis incipients que trencà, sota els porxos de la plaça de la Carpa o en els racons més acollidors del mur que vorejava l'Ebre, el nas llargarut i escrutador del guàrdia Marcelino, emergint de sobte en la foscúria de la nit. Cautelosament, la Salomé, la cotorra del Cafè de la Granota, fou enviada a l'exili vergonyant del galliner fins que passés el perill, perquè l'ocell, durant els últims temps, havia enriquit el seu vocabulari, fins aleshores més aviat inofensiu i asèptic

—"manilla de copes! Riada, riada! Maleïda cotorra!"— amb un repertori de grolleries, blasfèmies i crits subversius que podien comprometre la parròquia. I, tal com enraonava el Praxedes amb els clients, un pèl mustis per l'absència de la Salomé, no anaves a fer el tanoca, parar la galta o donar peixet a fi que, aprofitant l'avinentesa, et busquessin les pessigolles per culpa d'un ocellot desbocat i renegaire. D'altra banda, a tot arreu, seguint una vella tàctica defensiva, les converses es limitaren a temes de poc compromís —dones, carbó, riu, collites— i tothom s'aixoplugà com va poder a fi de suportar el xàfec.

—Bé, ¿i què van aconseguir amb aquell enrenou de Déu? —recordava el vell Cristòfol, molts anys després, mentre preníem cremat a la Granota, una nit de tardor. Aleshores, la pobra Salomé ja havia mort de vella i, dissecada, contemplava, impassible i polsosa, el batibull del local des d'una perxa vora el rellotge de paret.

El vell va fer dues xuclades a la pipa abans de contestar la seva pròpia pregunta, mentre l'ull dret de la Salomé —un dels de perdiu que Pere Sanses, sabater d'ofici i taxidermista de vocació, li havia encolomat en no trobar-ne de cotorra— reflectia el verd somort de la taula del billar on Sergi Vidal, que tenia la nit fina, brodava en solitari caramboles temeràries i barroques.

—¿Vols que t'ho digui, xiquet? Res de res...

Efectivament, l'informe elaborat per la Broca, escrit al dictat, amb cal·ligrafia anglesa sobre paper de barba, pel guàrdia Rufino, i conegut per la població a través del sereno, molt ben relacionat amb alguns elements femenins de la caserna, no oferia res d'inhabitual. Les forces democràtiques clandestines havien celebrat aquella setmana dues reunions: l'una, restringida, en una galeria morta de la mina Antònia, i l'altra, gairebé multitudinària, en el forn de l'Heracli Planes. La dona del Ceferí, el moliner del carreró de la Saboga, havia estrenat amant feia quinze dies —o sigui, el cinquè des de començament d'any—, un vinater de la Terra Alta, el qual, segons deien, havia desbancat el seu predecessor pel sentiment amb què cantava els boleros, cosa que ablania el cor de la molinera, la qual, en el fons, era una romàntica. Mitja vila continuava caçant sense llicència malgrat les severíssimes advertències de don Hermógenes, i la meitat que en tenia caçava en temps de veda. Les tripulacions de certs llaüts aprofitaven els viatges a Tortosa i altres llocs de per avall de l'Ebre per a fer negocis il·legals. El vell Cristòfol, aleshores un grapat d'anys més jove, anava a veure sovint la Marieta Peris, a donar-li memòries d'una germana d'ella casada a Miravet, unes memòries que devien ser llargues i frondoses —d'acord amb una deducció molt fina del guàrdia Marcelino—, donat que la seva transmissió ocupava el vell des de les deu del vespre fins a punteta de dia. Tomàs de Valldabó s'havia enamorat d'un defensa del Barça i li havia escrit demanant-li una

fotografia dedicada. A la major part dels cafès de la vila, malgrat també admonicions i amenaces, es jugava fort al pòquer (extrem que don Hermógenes havia pogut confirmar personalment, ja que l'havien plomat no feia gaire a la timba sabatina de la taverna de l'Arc), i els confidents secrets de les forces de l'ordre —Joan Rius, Pere Sabata i Manuel la Lloca— havien estat apallissats pels desconeguts de sempre a quatre passes de la porta de la caserna, quan n'eixien, a hores cautes, de fornir material per al referit informe.

Ara bé, del que havia provocat aquell enrenou del diable, aquell terrabastall atordidor, ni una confidència, ni una indicació, res. Pareixia que no ho sabia ni la terra.

I tothom es preguntava si, el diumenge següent, tornaria a esclatar l'escàndol.

—Jo diria que l'han acollonit —es veu que es planyia l'Eusebi Rius a la tertúlia del calafat, el dissabte d'aquella setmana sinistra.

—No se'n cantarà més ni gall ni gallina —acomboiava Robert Noguera, peó del Cleopatra.

—Patirem —assegurà Joanot de Monegre amb el seu optimisme habitual.

—Doncs jo dic que no! —discrepà el vell Antoniet, el calafat, mentre reparava el timó del Sant Mateu, que s'havia malmès en amallar-se el llaüt davant per davant d'Ascó.

—Vas errat!
—¿Què t'hi jugues?
—El que vulguis.
—¿Una ampolla de conyac?
—Com si vols una dotzena...
—Quina fanfàrria!

Les escenes d'aquest caire sovintejaren i, en arribar el diumenge, a l'hora de començar el partit de futbol, els afeccionats es trobaven dividits en dos grups, els esperançats i els deprimits, encara que aquests últims, si deixem de banda els masoquistes de mena, tenien la il·lusió secreta de perdre les apostes. Tanmateix, durant la primera part de la competició va semblar que els cafès, cremats, berenars, ressopons i alifares de les juguesques anirien a càrrec dels esperançats, ja que tot semblava donar la raó als escèptics. No fou fins començada la segona part que les coses es capgiraren. D'acord amb el testimoni més fiable —és a dir, el del vell Cristòfol—, l'esdeveniment es produí en esmunyir-se un dels extrems forasters entre els defenses locals, que estaven destarotadets; sense ningú per mortificar-lo, el galifardeu inicià una correguda que hauria acabat segurament en gol si en aquell moment no s'hagués sentit un xiulet que aturà en sec l'avançada. El jugador, furibund, s'acarà a l'àrbitre, preguntant-li de mala manera quina havia estat la falta; el col·legiat respongué que ell no havia xiulat, i s'organitzà una saragata a la qual el públic contribuïa, energumènic i vociferant:

—Faci'l penjar, senyor àrbitre!

—Acotoli'l!

—No es deixi acoquinar!

—Aquestes són tàctiques que podríem qualificar de dilatòries, parlant amb propietat —comentava Sebastià Soleres, un penques saberut i maquiavèl·lic, amb molta prosopopeia, a fi d'embolicar la troca—. Aquesta forasteralla incivilitzada ha parat el joc perquè es temien que els anàvem a infligir una contraofensiva letal.

—Parles com un ministre, Sebastià!

—Aleshores, fotuda!

En desfer-se l'embolic, després del sarau, el joc va continuar, però els nostres ja havien tancat files davant la porteria local i neutralitzaren l'amenaça, encara que amb penes i treballs. Tanmateix, els espectadors van sospirar, alleugerits: l'àrbitre pirata, el desconegut capaç d'imitar el xiulet dels col·legiats amb una traça diabòlica, havia reaparegut sense deixar-se acovardir per les forces de l'ordre, que li seguien el rastre.

Les intervencions del misteriós personatge havien començat, miraculosament, feia un parell de mesos, en iniciar l'equip de la vila una davallada inexplicable, que l'havia fet retrocedir gairebé a la cua de la classificació, davallada que no havien pogut aturar ni afalacs, ni amenaces als jugadors, per no parlar dels exorcismes que mossèn Silvestre, el rector, un dels fanàtics incondicionals de l'equip, practicava d'amagatotis en el camp de futbol la nit abans de cada partit, i que havien resultat

també un fracàs. Per això, aquelles actuacions de l'àrbitre pirata, rares però precises i eficaces a l'hora de desbaratar les jugades més perilloses dels contraris, foren molt agraïdes. Ara bé, aquesta gratitud no era compartida per tothom i la col·laboració misteriosa a la tasca arbitral provocà reaccions que els vilatans trobaren òbviament desmesurades. ¿Quin sant s'havia penjat? ¿Què volia dir aquella allau de denúncies dels equips visitants a la federació, aquell munt de cartes comminatòries del col·legi d'àrbitres i tantes amenaces de sancions? Al capdavall, per quatre xiulets de no res... Potser en feien un gra massa, els de la capital! Només havia faltat el desplegament de la força pública, la qual, irritada per la resurrecció inesperada d'aquell personatge impertinent i agosarat, es disposà a enxampar-lo.

L'afer, tanmateix, no es presentava fàcil. Segons es desprenia del fet que les xiulades no eixien mai del mateix lloc —ara venien d'una banda del camp, ara de l'altra—, el fals àrbitre era, o volia fer-ho creure, de la mena d'espectadors que el senyor Honorat, l'apotecari, anomenava peripatètics, és a dir, els qui seguien les incidències del joc tot passejant entorn del camp i només s'aturaven un moment a fi de guaitar les jugades crucials, per reprendre de seguida el caminar calmós, si el cas no requeria la seva presència vociferant a la tanca una estona més llarga. Oposada a aquesta espècie nòmada hi havia la sedentària: al cantó de ponent, els comunistes ocupaven sempre un tros d'espona que que-

dava de l'antic hort on havia estat construït el camp, encara que un grup de dissidents se n'anà més tard a la banda de llevant; els socialistes feien pinya davant un àlber a tocar dels vestidors, mentre a la seva dreta se situava la junta de la germandat de pagesos, separada dels republicans d'esquerra per una claveguera que passava per sota de les taquilles. Entre aquests grups i d'altres —com els vellets de la tertúlia del bar de Benjamí, els quals es duien les cadires del cafè, o la colla de l'estanquer, identificable per les fogueres que els seus components encenien els dies de fred a la vora de l'Ebre— es desplaçaven els peripatètics, entre els quals hauria estat una xamba localitzar l'àrbitre pirata, malgrat el geni estratègic de don Hermógenes.

—Per fortuna, xiquet, la xamba no es va produir mai —m'aclarí el vell Cristòfol, després de donar una ullada tendra a la carcassa farcida de palla de la Salomé, recordant potser el temps en què ensenyava a l'ocell consignes subversives—. Els guàrdies civils detingueren molt personal. Cada cop, però, una nova actuació de l'àrbitre pirata desmentia l'acusació contra l'engarjolat de torn, i un silenci espès, a prova de confidents, continuava envoltant la identitat del personatge. Si me'n vaig assabentar, i feia temps que hi cavil·lava sense treure'n l'entrellat, fou pel que ara t'explicaré. Una nit, mossèn Silvestre rebé a la rectoria un visitant, el qual confessà

ser l'àrbitre misteriós, revelació que deixà el capellà estupefacte, sense sang a les butxaques. Després, l'home va buidar el pap: tenia problemes de consciència, l'angoixa se'l menjava viu; feia moltes nits que l'acaçava un somni esgarrifós, en el qual es veia a l'infern, condemnat a passar l'eternitat fent d'àrbitre dels partits de la lliga de l'avern. Estava disposat a penedir-se de les barrabassades que havia fet al camp de futbol, impulsat per la seva passió per l'equip local, a complir qualsevol penitència, per dura que resultés, a canvi de recuperar la tranquil·litat d'ànim i esbandir aquell malson infernal que el perseguia. El rector, espantat davant la perspectiva de la renúncia, precisament quan només faltava un partit de lliga per jugar, del qual depenia que anéssim al clot o no, s'apressà a calmar el visitant. Per començar, el somni no era cap premonició sinó la conseqüència d'un sopar pesat; amb una dieta nocturna més lleugera quedaria resolt, segurament, el problema de la condemnació eterna i els dimonis s'esfumarien sense deixar ni rastre. D'altra banda, pel que feia al cas de consciència, ¿qui gosaria afirmar que el do que se li havia concedit d'imitar a la perfecció els xiulets dels àrbitres no era un designi de la providència per evitar el descens de categoria de l'equip local? Perquè ¿s'havia aturat a considerar en profunditat les funestíssimes seqüeles d'aquella catàstrofe? Si, tot i la distracció del futbol, tan sàviament fomentada pel govern, la nostra era una vila de conspiradors, descreguts i revolucionaris, ¿què passaria si

l'equip anava al clot i la gent perdia interès per l'esport i es dedicava de ple a la política? ¿No sentia ja el terrabastall sinistre de la revolta, no ensumava el socarrim de la vila, del país sencer cremant pels quatre costats? Les paraules del rector foren tan convincents i tan sentides (encara que, a mi, em digué que tot havia estat una comèdia i que ni tan sols m'havia citat entre els atiadors del foc) que el visitant eixí de la rectoria convençut que en les seves mans, o més ben dit, en la seva boca, residia el futur de la vila, del país i del món, i que aquell futur es decidiria en el partit de futbol del proper diumenge. I aquí començà la meva intervenció.

"No es podia dir, ni de bon tros, que el rector i jo fóssim carn i ungla, xiquet. El cas era, però, que manta vegada, en sortir jo de ca la Marieta de donar-li memòries de la seva germana casada a Miravet, mossèn Silvestre hi entrava a donar-li'n d'una tia segona amistançada amb un apicultor de Xerta, i aquelles trobades al replà de l'escala, vulgues no vulgues, havien acabat per establir una certa confiança mútua, confiança que, afegida a la passió que compartíem pel futbol, el decidí a demanar-me ajut l'endemà de la seva visita amb l'àrbitre pirata. Perquè l'home, a més de la por a l'infern, en tenia una altra, gens metafísica i molt més amoïnadora: la de ser enxampat. Sentia sovint, al clatell, el fibló d'una mirada i no li calia girar-se per endevinar qui l'observava; sabia que trobaria els ulls malignes de la Broca, el qual havia flairat algun indici que el feia recelar i només es-

perava la confirmació de la sospita per agafar-lo. I el rector no volia tenir sobre la seva consciència aquell desastre ni renunciar a l'última actuació del que era la nostra darrera esperança...

"Si aquesta història l'haguessis pogut escriure aleshores, xiquet, hauria estat una bomba; avui, em temo que la cosa no paga el viatge perquè ni tan sols podràs fer justícia al pobre protagonista, que fa un parell de mesos que cria malves. Tothom va sucar-hi, en aquella salsa, i ara ningú no voldrà saber la veritat. ¿Acceptarà Joana Vinyes i, amb ella, els altres menjaciris de la dreta local, la realitat dels fets i renunciarà, en conseqüència, a la seva versió, segons la qual la xiulada era de procedència celestial i es tractava d'un miracle aconseguit amb intercessió de la patrona de la vila, estovada a força de novenaris intensius, cremacions massives de ciris, sense descomptar les al·lusions malèvoles al prestigi d'una santa que permetia que l'equip de la població baixés de categoria? ¿Com justificarà la Caterina, la bruixa del carrer del Castell, la factura que va cobrar del club pels encantaments a base de cor d'anguila, sang de toro i corda de penjat, amb els quals, segons ella, aconseguia els efectes acústics en els moments precisos? ¿Què dirà cadascun dels partits polítics que s'atribueix l'autoria de les xiulades sempre que es tracta d'arreplegar vots? ¿Quina serà la reacció de les forces de l'ordre en desvelar-se el secret? I, sobretot, ¿qui es creurà que jo, Cristòfol Vallcorna, em vaig conjuminar amb un capellà per

a estabornir el guàrdia primer Epifanio la Broca (mentre aquest baixava a les fosques, una migdiada de diumenge, les escales de ca la Marieta Peris, a la qual havia anat a donar memòries d'un sagristà de Tortosa) a fi d'impedir-li acudir a l'últim partit de Lliga, i protegir així el nostre àrbitre pirata, el qual, per acabar-ho d'adobar, era el sergent comandant de post de la vila?

AMARGA REFLEXIÓ SOBRE UN MANAT DE CEBES

De les vegades —i foren innombrables— que aquella borrascosa història es repetí en el transcurs dels anys, la més documentada és la que començà a quarts de dues de la nit del 15 de novembre de 1958, quan l'Horaci Campells, sereno de la vila, embolcat per l'obscurina del portal de can Soteres, va guipar una figura que eixia de la casa del costat de la ferreteria del Bonifaç Torres i s'esmunyia per la vorera de la banda del riu, aviant-se cap a la plaça de l'Església.

El misteriós desconegut—i el cronista empra aquestes suggestives paraules només per provar d'enllepolir els lectors forasters, ja que amb els seus paisans no té res a pelar, perquè el ciutadà més enze haurà endevinat, a hores d'ara, que es tractava de Manuel la Lloca— arribà a la cantonada de la barberia del Pere Soler, i, d'allí, arrapat al mur com una sargantilla, va estirar el coll a fi d'ataüllar la plaça, il·luminada per la grogor tèbia i somorta filtrada pels finestrals arran de terra del Cafè del Centre. De sobte, la porta del local s'obrí de bat a bat.

La Lloca, el qual havia fet dues camallades —cautelosa la primera, més decidida la segona—, reculà d'un bot i s'encofurnà a la porta de la barberia.

—Demà plourà a càntirs —amollà Josep de Pons, un dels tres parroquians que havien eixit del cafè. L'espurneig de la celístia crepitava sobre la vall de l'Ebre i semblava contradir l'afirmació; tanmateix, Josep de Pons era home de pronòstics audaços, gairebé temeraris, i hauria considerat jugar amb avantatge arriscar la mateixa profecia amb un sol núvol al seu favor.

—Ves a saber —digué Joan de Sarroca, el qual, per si de cas, no es comprometia mai de la vida.

—Au, bona nit —tallà el tercer, Pere Cirera, sense humor per embrancar-se en previsions meteorològiques, després d'una maleïda partida de pòquer que li havia costat un grapat de bitllets, i s'avià carrer de les Pedres amunt.

Els altres remugaren el comiat i enfilaren el carrer Major. El lladruc d'un gos per la part alta de la vila estremí un moment la fosca; després, el silenci tornà a espessir-se. L'amagat es decidí: lliscà igual que una fura, feu cap als porxos de l'altra banda de la plaça, girà a la dreta i s'engolà per la baixada del Mussol. Un instant després, tres figures, emboscades fins aleshores en un racó de la plaça, celebraren un conciliàbul breu sota el fanal del cantó del carrer Major i, de seguida, s'entenebriren per la mateixa foscúria on s'havia fet fonedís Manuel la Lloca.

Segons que consta en el capítol vuitè de la tercera part del diari inèdit de l'Horaci Campells, obra única en el seu gènere —encara que només sigui pel motiu d'haver estat escrita, al llarg de quaranta anys, de cinc a sis del matí, en un taulell d'apanar del forn de l'Heracli Planes—, entre l'escena que el cronista acaba de narrar i l'instant que l'Horaci trobà Manuel la Lloca sota els porxos de l'Arrupit van escolar-se un parell d'hores. Ara bé, les anotacions del diari referides en aquest espai de temps no permeten endevinar —fenomen rar en unes pàgines d'una escrupolositat gairebé exasperant— els dramàtics esdeveniments que succeïen mentrestant a la població; ben al contrari, de la seva lectura només es trasllueix una imatge ensucrada i tòpica de la vila en repòs: carrers sense ningú, el nyagol d'algun gos, una brisa ensonyada xiuxiuant entre les drisses i els arbres dels llaüts amarrats als molls, la lluna, fredolica, tremolant en la lluentor negra de l'aiguabarreig del Segre i l'Ebre, etcètera, etcètera. L'única explicació plausible per a aquest pedaç literari tan suat i de tan curta volada —si fem cas d'un opuscle anònim, "Allò que l'Horaci Campells no conta en el seu diari", atribuït per unanimitat vilatana al mateix Horaci Campells—és que el sereno es trobava aleshores en una alcova femenina molt hospitalària on es refugiava regularment, situada, segons que sembla, en el tercer pis de la caserna de la guàrdia civil. Això produí un buit en les seves notes que ell tractà d'omplir a base de llocs comuns, sonsos

i tediosos, que el cronista provarà de reemplaçar per les coses que realment succeïren a la vila, a fi i efecte de distreure els lectors i evitar que s'adormin mentre arriba l'hora —cada cosa al seu temps— de desvetllar l'esdeveniment crucial d'aquella nit, en aparença tan serena.

A quarts de tres, Pere Canota, diu que per desalterar-se d'una entrevista frustrada amb la pastissera del carreró de la Fleca, decidí que havia d'ensinistrar l'euga per a les corregudes de les festes majors del setembre, i la va fer galopar quatre vegades de punta a punta del carrer Nou, provocant la irritació dels veïns desvetllats al llarg de l'itinerari. Mitja hora més tard, la senyora Palmira d'Escarp i Tamariu, muller del manescal, voluminosa dama de piano a la saleta, rosari vespertí, afectades llangors, aigua del Carme i xocolata amb melindros, va eixir, somnàmbula i vestida només amb una camisa de dormir de color de rosa amb farbalans lila, al balcó del dormitori, on cantà tres vegades seguides una ària d'òpera italiana, concretament "La donna è mobile", de *Rigoletto*; aquest últim fet l'aclarí, amb suficiència irritant, l'Eduard Planelles —sastre a cop d'ull i saxo tenor de la Melodia Club— a la tertúlia de l'endemà del Cafè de la Granota. Una mica després del recital, l'oncle Silvestre, en anar a gitar-se, es confongué de porta —la fosca, ja se sap— i costà Déu i ajut persuadir el seu veí, l'Eduard Sarroca, el qual havia hagut de suspendre a darrera hora un viatge de carbó a Barce-

lona a causa d'una avaria del camió, que allò havia estat una equivocació, facilitada pel fet que les dues dones, la del Sarroca i la de l'oncle Silvestre, es deien Adelaida, i que no s'havia d'embolicar la troca ni buscar la lluna per la bassa. Després d'aquest incident, saldat sense que arribés la sang al riu, el sereno trobà Manuel la Lloca.

De les vegades —i foren innombrables, com dèiem al principi— que aquella borrascosa història es repetí en el transcurs dels anys, la del 15 de novembre de 1958 fou la primera i l'única que Manuel la Lloca va ser trobat sota els porxos de l'Arrupit. Dels casos que traspuaren, els llocs on més sovint havia aparegut fins aleshores eren el moll de les Vídues, la plaça d'Armes o la costera de la Barca; també es recordaven, però, aparicions davant la rectoria, al carreró de les Bruixes i fins i tot a la porta de la impremta, al costat mateix de la caserna de la guàrdia civil. Ara bé, tant en un lloc com en l'altre, la Lloca sempre oferia el mateix aspecte: magolat, nafrat, mig estabornit, fet un pendatxo. I aquella nit no fou una excepció; per tant, l'Horaci, un cop constatat el fet i sospesant el problema, es dirigí al Cafè de la Granota en busca de remei per a la carnisseria.

—Aquest xicot s'hi deixarà la pell, pels carrers —comentà el Praxedes, sorneguer i flegmàtic, mentre donava una ampolla de mata-rates al sereno.

—És el que passa si un ix de nit i sense brúixola —engegà Carmel de Soses, palatreca sinuós i embrollaire de mena, abans d'encetar una disquisició complexa i acolorida sobre els perills nocturns de la vila, deguts principalment a la pobra il·luminació de les vies públiques.

—No et trauria ni un borrallet de raó, Carmel —afegí el Sergi Vidal, el qual, avorrit de la pròpia genialitat, deixava amb displicència el tac sobre la taula de billar, després de lligar una rècula de caramboles que l'Horaci, en el seu diari, fa arribar a les tres-centes—. En aquestes nits tan fosques et fots de nassos contra qualsevol cosa...

—Un estretall del carrer.

—Una pilastra.

—Un puny.

—Un bastó...

—I de camí et fas un trenc.

—Un xiribec.

—Un trau...

—Després del tossoló venen els planys.

—Les queixes.

—Els gemecs.

—Tanmateix, Déu ens guard d'un ja està fet.

—El xicot, però, no s'escaliva.

—Avisar-lo és perdre el temps.

—Ja li ve de família —conclogué, fatalista, el Praxedes, sacsejant el cap, quan ja l'Horaci eixia del cafè, i

Salomé, la cotorra, excitada per la xerrameca, esquellejava, impúdica i procaç:

Visca la gresca,
visca la gresca
i el tafanari
de la Francesca.

—Maleïdes siguin les cebes! —gemegà Manuel la Lloca, entre les estossegades que li produïa la fortor de l'aiguardent—. No puc ni rompre.

Repetí la imprecació mentre s'incorporava i, recolzat a l'espatlla de l'Horaci, emprenia —adolorit, vacil·lant i blasfem— el camí de casa seva. En arribar al carreró de l'Ham, l'oreig amarat de l'olor verda del riu s'afegí a l'efecte del mata-rates, l'acabà de reviscolar i li donà ànim per encetar un monòleg recollit puntualment en el diari del sereno.

—Hi ha dies, Horaci, que encara rai! Avui, però, ha estat espantós. Es veu que tenien la mala lluna i, tan aviat com he ficat els peus a la caserna, ha començat el tango. ¿Qui caçava ahir a la partida de Monegre? No ho sé, senyor sergent. Paf! Bufetada a la galta dreta. ¿Qui va llençar fulls subversius al cinema, dimecres passat? Que em pelin si n'estic assabentat, senyor guàrdia primer. Patapaf! Revés a la galta esquerra! ¿On es reuneixen, ara, els comunistes? ¿Com vol que ho esbrini? Croc! El cop de puny del guàrdia Marcelino m'ha encastat a la

paret, davall mateix del Sant Crist que el sergent hi té penjat. ¿Qui va robar el carbó del moll de la mina Soledat? Algun lladre, ¿no li pareix? Up! La puntada de peu al cul m'ha aixecat tres pams enlaire. Malgrat l'estossinada, però, no els he dit res... Res de res! Home, Horaci, no em miris així! ¿Que no t'ho creus? ¿I si t'ho juro per la meva mare? ¿Tampoc?

S'aturaren un moment davant l'apotecaria. La Lloca s'eixugà entre gemecs la suor que, malgrat el fred, li regalimava per les galtes embotornades.

—Bé, et diré la veritat —continuà mentre reprenien el camí—, alguna poquesa sí que els he xerrat. Al capdavall, m'ho demanaven amb tanta finor, tanta gràcia i tan bones maneres... Maleïdes cebes, Horaci, maleïdes cebes! ¿Per què l'havia de robar, aquell manat, insensat de mi, tanoca de mi, ruc de mi, de l'horta del Pasqual, si jo en tenia de més lluïdes a la meva? ¿Per què m'havia de guipar en aquell moment el malparit del Pere Sabata, el qual va anar igual que un llamp a contar-ho al sergent? Ja vam ser-hi! Em van dur a la caserna i allí va eixir tot a la llum, les cebes i el que no eren les cebes: el salabre de l'oncle Roca, l'assumpte de les paques de palla de la mina Segre, el blat de cal Blanc, i totes les altres lladreries en les quals havia ajudat el meu pare. Perquè així ho mana la llei de Déu; ¿o no és veritat, Horaci, que hi ha un manament que diu que l'has d'obeir, el teu pare? Doncs ja veus on m'han dut, a mi, l'amor filial i un manat de cebes! Pobre pare. I no dic que en glòria

sigui perquè no vull cap mal a la gent del cel. Ell sí que me la va fotre bona, quan em va enconar en això de l'afaitar i la pispada! Ara em tenen agafat de l'ala: o faig de confident dels del tricorni o vaig de cap a la garjola. Encara que sovint, en nits com la d'avui, penso que segurament estaria millor a la presó...

La segona parada fou a l'escalinata de l'església, al recte del Cafè del Centre, els llums del qual ja eren apagats. Allí, la Lloca va seure un moment, abans de prosseguir la marxa i el monòleg.

—Sí, Horaci, sí, estaria millor a la presó. Perquè tu ja saps què passa. Estic desesperat. Cada cop que surto de la caserna, més blau que una albergínia, ja que, tant si callo com si parlo (i parlo sempre) em foten llenya per aquest món i l'altre, comença l'altra funció... I, avui, déu-n'hi-do! En treure el nas per la porta de la caserna ja he vist gent davant el molí vell. "Els anarquistes, Manuel!", m'he dit, esverat, mentre arrencava a córrer en direcció contrària, carranquejant perquè l'anca dreta em dolorejava de resultes de la guitza del guàrdia primer. Però no eren els anarquistes, Horaci; ells m'esperaven precisament a la banda oposada, entre les cotxeres i l'escorxador. He anat a caure en el seu parany com un conill que ix del cau, acaçat per la fura, i s'embolica sol amb les senderes. Quina passada, xiquet! ¿Com els podria convèncer que no vaig ser jo qui digué al sergent que la roja i negra que va aparèixer penjada al campanar avui fa un any l'havia posat l'Antoni Valldabó? Quan ells

m'han deixat, ben estovadet, els primers, que han resultat ser els comunistes, ja havien demanat tanda, i han acabat d'aplanar-me les costures. ¿Però quina culpa tinc jo, Horaci, si dos dels seus han anat a parar a la garjola perquè tenien la casa plena de propaganda subversiva? Jo només vaig insinuar al sergent que es deia que pescaven amb dinamita... ¿Què m'expliquen, a mi, si després, els guàrdies, buscant els explosius, troben el que troben? No s'han acabat aquí, tanmateix, les meves desgràcies: mentre m'esmunyia, més mort que viu, per la baixada de l'Alcavota, se m'han abraonat tres caçadors de la colla del Negre; es deuen pensar que he estat jo qui els ha denunciat perquè caçaven al vedat de la Vallcorna. I tornem-hi! El cop de gaiata que m'ha espolsat l'esquena al carreró de les Bruixes me l'ha endinyat el Pere Savina; el que no he pogut aclarir és si ho feia com a caçador furtiu o en qualitat de líder dels republicans d'esquerra. I la bufetada que m'ha ensordit l'orella dreta mentre intentava amagar-me a la porta de la Marieta Peris, diria jo que venia de la mà del senyor rector, que m'haurà beneït, suposo, perquè oblidi que l'he vist en lloc tan poc adient per a un ministre de Déu...

Ja emprenien la costera del Forn. Faltava poc per arribar a casa de la Lloca.

—Quina nit, Horaci! I encara gràcies que, ves a saber per quin motiu, no han aparegut els socialistes ni els trotskistes. Tanmateix, m'han deixat ben baldadet! Quina nit! I les que m'esperen! El sergent m'ha promès que

m'espellotarà viu si no li dic els noms dels qui preparen la vaga que volen fer a la mina Segre la setmana que ve. Però ¿com m'ho apanyaré si ningú no es refia de mi, si em defugen igual que un empestat? Entre tonyina i juli, pensava en aquest assumpte i no sabia on girar veles. I ara, de sobte, m'he dit: "Això, Manuel, ho ha de conèixer l'Horaci; el seu cunyat, l'Alfons, treballa en aquella mina; segur que n'està assabentat i li n'ha fet cinc cèntims... ¿I què li costaria, a l'Horaci, dir-te'n alguna coseta? Un parell de noms, i llestos. Al capdavall, ¿qui ho sabrà? A més a més, a l'Horaci li interessa estar bé amb tu, perquè guaita que s'organitzaria una bona gresca si el sergent fos informat que algú es dedica a escalar cert balcó de la caserna i es fica al llit amb determinada senyora..."

De les vegades —i foren innombrables, tal com dèiem al principi i reiteràvem més endavant— que arribà a repetir-se aquella borrascosa història, la més documentada és la que començà a quarts de dues de la nit del 15 de novembre de 1958. Sabem fins i tot el nombre exacte de totxades que l'Horaci Campells, sereno de la vila, aplicà amb el mànec de la seva llança de reglament sobre les adolorides costelles de Manuel la Lloca, davant mateix de la ferreteria del Bonifaç Torres.

—Sí, vaig engegar-li una escopetada, al Teodor de Peris. ¿Què en trauria, de negar-ho, si allò que fas d'amagot, pensant que no ho veuen ni els teus ulls, l'endemà ho pregonen a tot arreu, i això passà al mig de la plaça, al bo del dia, i ho contemplà mitja vila? De testimonis en trobaràs a manta: en foren els desvagats de la tertúlia del sabater; t'he de dir, però, que malgrat que ara gallegen i es fan els pinxos, ufanant-se que se'm van abraonar en veure'm brandir l'arma, a fi d'evitar el desastre, la veritat és que fugiren com a catxaps i es van embotir a tomballons a la botiga. Ho clissà també l'Hèctor, assegut a l'ombra davant la carteria; ho guipà la vella Adelaida mentre estenia la roba al balcó, i la dona es veu que va fer uns xiscles de no dir, abans de desmaiar-se i quedar incrustada entre els testos i les jardineres de camamilla, clavellines i geranis. Ara bé, encara que només ho hagués presenciat la Brígida Salesa —i no se'n va perdre ni un sacre, ni una miqueta, la tafanera!— n'hi hauria prou perquè, a hores d'ara, se n'haguessin assabentat a la Sibèria.

"No, no ho puc negar. Tanmateix, Sebastià, voldria que et fessis càrrec —com a amic i com a jutge de pau d'aquesta vila— de quina manera s'anaren encistellant les coses, ahir al matí, fins que van desembocar en aquell disbarat. Abans, però, de fer-te'n cinc cèntims, et prego que deixis de picar amb el llapis a la taula; aquest sorollet —tic-tic, tic-tic i tornem-hi— em neguiteja i em fa perdre el fil.

"Ja saps —no t'he de dir una cosa per una altra— que les novel·les de detectius m'agraden amb deliri, amb bogeria. A propòsit, ara que en parlem, ¿ja tens present que no m'has tornat la que et vaig prestar fa tres setmanes, la del robatori de diamants de la caixa forta d'un banc de Suïssa? És bona, ¿oi? ¿Vas veure l'inspector? Hòstima quin tipus! No té pa a l'ull, no... És més viu que la tinya! ¿I la noia? Per què parlar-ne... Sempre ho he dit: que no em vinguin amb cinema, ni amb futbol, ni amb teatre, ni amb res de res; amb una novel·la de detectius —però de les bones, ¿eh?, on els policies i els assassins són com Déu mana— perdo el món de vista, m'esteranyino el cervell i m'ho poso tot a l'esquena: els maldecaps de la feina, la nafra de l'estómac, i fins i tot la dona, que cada dia que passa es torna més rondinaire. Ara, no hi ha cosa que m'emprenyi tant com les interrupcions mentre llegeixo: no puc fer-hi res, em destaroten; aleshores, me'n pujo a les més altes i soc capaç de fer qualsevol cafrada. I ahir, pel que es veu, tenia la malastruga. La nit abans... Renoi, Sebastià! Tor-

nem-hi, amb el tic-tic! ¿Per què no et fiques el llapis a la butxaca? ¿Com vols que t'expliqui les coses si no fas altre que posar-me nerviós?

"Deia que, la nit abans, havia encetat un llibre d'aquella anglesa que li diuen l'Agatha Christie, *L'assassinat del Roger Ackroyd*; me l'havia prestat el manescal, un altre enllaminit per aquestes històries, encara que les ha de llegir d'amagot de la seva dona. Noi, quina novel·la! De seguideta em va fer ensalivar. La Dorotea, però, no em deixà passar del segon capítol: "Damià, que ja és molt tard!", "Damià, apaga el llum, que l'electricitat cada dia és més cara i, després, en arribar les factures, renegues pels descosits i em carregues a mi la culpa...", "Damià, que...". Fins que em va destalentar ben destalentadet i vaig plegar per no escanyar-la; qui té coneixement se n'ha de valer, ¿no et sembla, Sebastià? Tanmateix, em va costar d'agafar el son: el que havia llegit em donava voltes dins del cervell i, si fa no fa, devien ser les tres de la matinada quan m'adormia. Tanmateix, l'endemà, la dèria del llibre em va fer saltar del llit aviat, i això que els dissabtes, que faig festa a la mina, dormo més que el guix. Després d'empassar-me l'esmorzar a correcuita, vaig treure una cadira a la porta de casa i m'hi vaig escarxofar, disposat a empassar-me la novel·la sense respirar.

"Encetar el tercer capítol i quedar-m'hi enganxat com una mosca a la bresca va ser el mateix. Quina fura, l'Hèrcules Poirot, noi! A tu i a mi ens passaria un tren

per davant dels nassos i ni ens n'adonaríem; a ell, en canvi, no se li esmuny ni un sospir; és més llarg que una madeixa de fil i sempre et deixa amb la boca oberta, a causa del plegat de conclusions que treu de detalls pels quals tu no donaries un ral. No entenc com s'ho fa per no atabalar-se. Cada cop que llegeixo una de les novel·les en què hi surt, sempre hi ha un moment que em dic: ara l'Hèrcules s'estavellarà, es farà un embolic i no sabrà com sortir-se'n. Però sempre la marro: al final, l'Hèrcules posa la mà damunt l'espatlla d'algú i li diu tranquil·lament: "Mestre, ja n'hi ha prou, d'aquest color; vau ser vós qui va farcir d'arsènic l'ensaïmada de la pobra duquessa." De primer moment et quedes paradet. Qui s'ho havia de pensar que un coronel retirat anés pel món liquidant senyores de l'aristocràcia! Ara, l'Hèrcules, mai no parla per parlar i, quan t'ho explica, ben enraonat, comences a lligar caps i t'adones que l'ha encertada de mig a mig. Per això, ahir al matí, en veure que eixia en el llibre, ja em vaig embadalir.

"Ara bé, quan més m'hi xalava, patapaf!, la primera interrupció: el Xapa atura la camioneta al meu davant, la posa en punt mort i enceta un xerroteig que no s'acabava mai. Primer, que com estic, jo que bé; segon, que com va la mina, i jo que anem tirant; i, a la fi, després de repassar el temps, la collita i les xafarderies vilatanes, s'embranca en la matèria de la pesca i, Damià, ja has begut oli. Perquè quan el Xapa et comença a explicar les seves aventures amb la canya i el salabre no acaba mai

de la vida. Només amb una anguila s'hi va passar un quart d'hora! Sort que, mentre anàvem per la segona carpa —la qual, pel que ell deia, devia ser com un llaüt, de grossa—, va arribar un camió de la mina El Sot, i el Xapa, que barrava el pas del carrer Major a la plaça, va haver de guillar, a prosseguir el repartiment de gasoses, cerveses i sifons pels cafès de la vila. Em costà concentrar-me una altra vegada en la lectura. M'havia posat nerviós. La gent enderiada em treu de polleguera, no puc fer-hi més; perden el món de vista i no van més que a la seva. Tanmateix, al cap d'un moment, vaig agafar-li el fil, perquè la cosa ja cremava... Hòstima, Sebastià: ¿ja hi tornem, amb el llapis de la punyeta?

"Així, home, deixa'l... Bé, deia que el llibre ja cremava, perquè el Roger Ackroyd, un tipus molt ric, casat en secret amb una senyora que s'havia suïcidat en el primer capítol, diu al metge del poble que vol parlar amb ell. Aquest doctor es diu Sheppard, i figura que és qui conta la història. I, aleshores, la dona que es posa a cridar. No, no, Sebastià! La que s'havia suïcidat no! ¿Com vols que cridi una difunta? Es veu que avui tens el cervell engarbinat... La que esvalotava era la meva, la Dorotea, que per no res s'enfila i arma uns desoris de no passar-ho. Se li havia socarrat el que tenia al foc i allò va servir de pretext per escarnufar-me: "Guaita, el senyor: ja s'ha posat les ulleres i ja està amb els seus llibrots. Sembla un mestre... Es deu pensar que sap llatí... Però ¿què en traurem d'aquestes galindaines? Potser valdria més que

fes cap a l'horta, on fa mesos que no treu el nas!" Emprenyat, vaig entrar i la vaig acoquinar amb quatre escridassades. En eixir, després de la gresca, ja vaig veure el Teodor assegut al dret meu, a l'altra banda de la plaça, vora la botiga del sabater, davant la qual feia rotllana la gent de la tertúlia. Si hagués tingut nassada del que anava a passar, t'asseguro, Sebastià, que m'hauria retirat, però ¿qui s'ho havia d'imaginar? A més, estava tan enderiat amb el llibre que ni em va passar pel cap que el Teodor n'estava preparant una de les seves. Vaig tornar a agafar la novel·la i a reprendre la lectura en el moment que el Roger Ackroyd diu al metge que la dona —no la meva, sinó la de la novel·la— s'ha suïcidat perquè alguna persona que sabia que ella havia enverinat el seu primer marit li fa xantatge. Mentrestant, el Parker, el majordom del Roger Ackroyd, entra al despatx i deixa sobre la taula una safata amb el correu. Entre les cartes n'hi ha una de la difunta, enviada, és clar, abans de matar-se, en la qual revela el nom del xantatgista, a fi que el Roger Ackroyd el pugui castigar. Trasbalsat, el Roger demana al doctor que el deixi llegir la carta a soles. Aquest torna a casa seva. Ara bé, quan és a punt d'anar-se'n al llit —Sebastià, deixa el llapis!— rep una trucada telefònica dient-li que vagi a casa del Roger Ackroyd. El metge ix com un llamp, arriba a la casa, truca a la porta, obre el Parker... I allí era el meu cunyat.

"No, home, Sebastià, no!... ¿Què dimonis hi havia de fotre el meu cunyat a casa del Roger Ackroyd? ¿Que

no vas bé del tupí? Si aquest cap de soca no sap ni on cau Anglaterra! Si és un sabatasses, un talòs, un llanut! Vull dir —a veure si m'entens!— que el meu cunyat era allí, plantat davant meu, per dir-me que deixava el morral i l'escopeta a l'entrada de casa, mentre s'aviava a comprar tabac a l'estanc, abans d'anar-se'n de cacera. Li vaig dir que, per mi, podia anar-se'n a l'infern, mentre no m'emprenyés. La Dorotea ho sentí —encara que es passa la vida dient que sordeja—, va eixir igual que un llamp a defensar el seu germà de l'ànima, i tinguérem gresca: "Damià, que tu li tens el dit a l'ull, al pobret del teu cunyat!", "Damià, que a tu no et faria miqueta de goig que jo tractés la teva família com tu tractes la meva!". I burxa, i fot-li! Quina paparra! De vegades, Sebastià, penso que com vaig tenir el valor de casar-m'hi. Aquell dia devia estar ensobinat! A la fi vaig callar, tip de sentir-la. Perquè n'és una estona, de tossuda, Sebastià. ¿Et penses que li he pogut fer entendre que, ben mirat, la culpa de tot la va tenir el no ningú, el calçons de boira del seu estimat germà, per gandul i xerraire? Si no s'hagués entretingut fent el borinot a l'estanc, i hagués tornat de seguida a recollir el morral i l'escopeta, les coses haurien succeït de diferent manera i no s'hauria arribat a tanta bogeria. Ja està, però. La cosa no té remei i caldrà parar l'esquena al que vingui.

"I ara ja no sé on érem... sempre que penso en el meu cunyat, ho veig tot vermell i perdo la noció de les

coses. ¿Què dius, Sebastià? ¿Quan el Parker obre la porta al doctor? Ah, sí, home, sí; tens raó. Bé, aleshores, van tots dos al despatx, i ¿saps què troben? A veure si ho endevines, va... No t'ho imagines, ¿oi? Doncs el pobre Roger Ackroyd mortet de punta a punta, assassinat. Quina esgarrifança, ¿oi, Sebastià? A l'infeliç l'han acotolat amb una punyalada al mig del cor. Feina fina, tu. I ja hi som! ¿Qui l'ha liquidat? ¿Per què? L'assumpte es posa més i més interessant —Sebastià, no tornis a començar amb el tic-tic, que et vigilo!—, jo ensalivo, m'hi xalo, i me'n vaig del món...

"Es veu que estava tan concentrat que ni em vaig adonar que el Teodor va venir tres vegades de l'altra banda de la plaça. Si n'estic assabentat és perquè m'ho va explicar anit el sabater. El Teodor s'aixecava de la cadira, arribava on em trobava jo, i, després de fitarme una estona, se'n tornava. Així s'escolà més d'una hora. Jo cada vegada m'engrescava més amb les investigacions de l'Hèrcules Poirot, investigacions que el doctor Sheppard —el qual, per cert, té una germana d'allò més xafardera, però molt simpàtica— explica fil per randa. Amb la munió de gent que ix a la novel·la —una riada, noi—, va haver-hi un moment que em feia un garbuix: ara em semblava que el culpable era un; adés m'ho pareixia l'altre. Vaig arribar al punt —fixa't— de malpensar de la germana del metge. Pobra dona! ¿Com em va poder venir a l'esma una bestiesa tan grossa?

"Tot va passar quan més enlluernat estava. Algú em tocà la mà amb la qual sostenia el llibre: l'ensurt fou tan bèstia que gairebé vaig anar d'esquena.

"—Damià. Ei, Damià!...

"Vaig aixecar el cap. El Teodor de Peris em fitava; a les fesomies se li pintava aquell gest mofeta i cruel que posava la pell de gallina als més pinxos de la vila.

"—¿Què vols, Teodor?

"—L'assassí és el doctor Sheppard.

—Sí, vaig engegar-li una escopetada, al Teodor de Peris. ¿Què en trauria de negar-ho? I encara et diré més: segurament li n'hauria engegat una altra, si no fos que la pobra somera de Joanet Cistella —la qual va rebre la primera a l'anca, en passar corrent entre el Teodor i jo, espantada per la cridòria del personal—va començar a sagnar, i jo, que no he pogut suportar mai ni una injecció, vaig sentir que em rodava el cap, que les cames em feien figa i em vaig desmaiar davant la porta del sabater, igual que una senyoreta poca-solta. I més val que les coses hagin anat així; si no, a hores d'ara... ¿No et sembla, Sebastià? Sebastià, ¿què fots? ¿Ja comences un altre cop amb el tic-tic, tic-tic de la punyeta?

AMOR FATAL EN DECÚBIT SUPÍ

A mitjanit clavada, mentre les dotze batallades del rellotge del campanar començaven a caure sobre la vila, el senyor Gervasi Fenolleda, propietari de Lignits de l'Ebre, SL, fastiguejat d'ell mateix, s'adonà que havia arribat al límit: allò no podia durar ni un minut més, ni tan sols un segon; si no ho atallava, acabaria colgat en el fang negrós i pudent d'aquella situació i s'hi ofegaria sense remei. El senyor Gervasi Fenolleda s'imaginà el procés d'una manera tan realista —la repulsiva pasta de la depravació omplint-li, primer, la boca, i embussant-li, després, implacable, els narius— que li semblà que s'asfixiava i obrí la boca per aspirar amb ànsia una glopada d'aire. Panteixant, es desplomà en la gran butaca de cuiro vermell del seu despatx i s'estirà amb desesperació els cabells, més aviat escassos malgrat totes les potingues amb les quals s'havia empastifat el crani durant anys sota la mirada irònica del senyor Honorat, l'apotecari, i les preparacions màgiques i secretes que provava d'amagatons del farmacèutic, amb resultats

igualment decebedors. La butaca, la qual, fins aleshores, havia acollit i suportat amb estoïcisme les rabassudes i feixugues corpentes de diverses generacions dels Fenolleda, deixà anar un gemec.

Ho havia d'atallar al preu que fos, per dur que li resultés; no li quedava altre camí que el de la renúncia. El senyor Gervasi Fenolleda, Lignits de l'Ebre, SL, es recolzà sobre la taula de roure, adornada amb relleus que representaven els treballs de la mina, i sobre la qual també s'havien recolzat diverses generacions dels Fenolleda, i s'agafà el cap amb les mans. No gosava obrir els ulls per por de veure el sofà, situat un parell de metres davant la taula, i premia amb força les parpelles mentre els pensaments donaven voltes i voltes en el seu cervell, igual que ferams embogides en busca d'una eixida.

¿Com havia pogut caure tan avall? ¿Com havia permès que aquell assumpte se l'embegués fins a xuclar-li l'esma? No, no trobava cap justificació. La culpa la tenia només ell, que era un monstre. Sí, sense pal·liatius, un monstre, un diplodocus! Dubtant, de sobte, si un diplodocus era una bèstia antediluviana, un fenomen meteorològic o una planta aquàtica, el senyor Gervasi Fenolleda rebuscà entre els enteranyinats records de les lliçons de ciències naturals que havia rebut a l'internat dels germans maristes de Lleida; però tot just quan li acudia a la memòria una confiusa classificació d'insectes, barrejada amb una llista de reis francesos i retalls de noms que podien ser de rius asiàtics, un calfred se li esmunyí

per l'espinada, recordant-li —cosa que encara el feu sentir-se més avergonyit— el seu estat des del punt de vista vestimentari. Sentí que se li encenien les galtes, curosament afaitades cada matí, i ablanides amb una aigua d'essències exòtiques. Si algú el veia en aquella situació, amb aquella fatxa! Quin oprobi, quina ignomínia, quina infàmia! Ell, el senyor Gervasi Fenolleda, assegut en una butaca de cuiro vermell que havia acollit generacions de ferotges —si no majestuosos— Fenolleda, vestit només amb els mitjons i la camisa! I sense corbata! Si el veiés la vella Natàlia, la minyona de confiança de la casa, la que l'havia criat i l'estimava amb bogeria, igual que a un fill! El senyor Gervasi Fenolleda gemegà. I si el veiés la seva dona, la Júlia —filla de Juli Figueres, Lignits del Segre, SL—, aquell model de castedat! ¿Quina cara faria, aquella santa, aquell espill de puresa —"avui, no Gervasi, que he fet una promesa", "Gervasi, per favor, respectem la Quaresma!", "Gervasi, fes-me el favor de ser més espiritual: domina els teus baixos instints i ofereix el teu sacrifici per la conversió de Rússia"? ¿Què pensaria davant d'aquell espectacle? El gemec que el senyor Gervasi Fenolleda dedicà a la seva dona fou més profund que el que havia amollat per la vella Natàlia. Cap dels dos, però, no arribà a la intensitat del que li arrencà la seva filla. ¿Què diria la Julieta —la futura Lignits del Segre i de l'Ebre, SL—, l'àngel amb tirabuixons de mel, si arribava a saber per quin precipici insondable de maldat s'havia estimbat el seu pare,

a qui ella tenia per un déu? Què pensaria la nineta dels seus ulls si arribava a assabentar-se que el seu pare era un... El senyor Gervasi Fenolleda, que encara no havia gosat obrir els ulls, se'ls tapà, a més a més, amb les mans, esgarrifat davant la paraula que li cremava el cervell; provà d'allunyar-la, però no se'n sortí; intentà amortir-la, sense cap resultat; assajà de destruir-la, però les lletres, tossudes, continuaven enllaçades en el seu pensament. No hi havia res a fer, allò era irrebatible i no valia ficar el cap sota l'ala, igual que un estruç. Ell, el senyor Gervasi Fenolleda, Lignits de l'Ebre, SL, casat amb Júlia Figueres, Lignits del Segre, SL, era un adúlter.

Gairebé tot seguit d'haver gosat confessar-se la terrible, estremidora, espantosa i amarga veritat, el senyor Gervasi Fenolleda tornà a sentir fred, i, enmig de l'angoixa que se'l menjava viu, en el seu cervell començà a obrir-se pas la idea —més aviat pedestre, gens adient amb el trasbals espiritual del moment— que havia de vestir-se amb urgència si no volia convertir-se en una cosa encara més lamentable que un adúlter: un adúlter amb pulmonia doble.

Vestir-se, però, significava buscar primer la roba, escampada pel despatx amb la fúria brutal de la passió desfermada. I, per a buscar la roba, calia obrir els ulls; i, obrir els ulls implicava veure el sofà; i, veure el sofà volia dir...

El senyor Gervasi Fenolleda gemegà abans d'esmerçar els tres minuts següents a estirar-se amb desesperació els catorze cabells, comptats amb il·lusió cada matí, que li quedaven a la part més alta del crani, fins que es decidí a alçar-se a buscar, sense obrir els ulls, a palpons, els seus vestits. Quan es maleí, però, per haver deixat el tamboret entre la taula i el sofà, la cosa ja no tenia remei: un dolor agudíssim en el séc de la cama dreta li arrencà un crit, que estigué a punt de despertar la seva família, la qual dormia plàcidament al pis de sobre, i l'obligà a seure un altre cop a la butaca mentre es friccionava la part adolorida. Al cap d'una estona, alhora que el dolor cedia, el senyor Gervasi Fenolleda començà a sentir-se ridícul. ¿És que no havia de ser capaç de posar terme a aquella situació ignominiosa? ¿És que el seu propòsit d'esmenar-se no podia resistir ni una mirada al sofà sense anar-se'n en orris? ¿No li quedava ni un sacre del caràcter indomable dels Fenolleda, els temibles Fenolleda que havien fundat l'imperi del lignit més pròsper de tota la conca minera? Prou! Es posà bruscament dempeus, inflà el pit i obrí els ulls. La seva mirada recorregué orgullosament la filera de mascles Fenolleda retratats a l'oli en posat d'arrogància, els quals s'arrengleraven per ordre cronològic i d'esquerra a dreta, a la paret del fons, entre la xemeneia de l'estufa apagada i el balcó que donava a la plaça d'Armes. Refermat per la contemplació dels membres d'aquella dinastia implacable i audaç, el senyor Gervasi Fenolleda

s'atreví a mirar més enllà de la taula, provant de descobrir la seva roba interior.

Durant un moment, i només de passada, mentre buscava els seus calçotets donà un cop d'ull al sofà —amb un gest en els llavis que volia ser fredament despectiu—, però l'espectacle dels petits peus grassonets, els turmells i les cames temptadores no esquerdà la seva impassibilitat. Segur, aleshores, del seu domini de la situació, es desplaçà cap a la banda dreta, eixamplant així el camp de visió. Tanmateix, d'enfilada amb el seu eslip, que entrellucava a la vora de l'estufa, aparegueren —i més pròximes— la resta de les cames, els genolls molsudets, les cuixes incitants i un pèl separades... El senyor Gervasi Fenolleda començà a posar-se una mica nerviós i engolí amb dificultat la saliva. A fi de relaxar-se, desvià la mirada cap al retrat de l'Arseni Fenolleda, però no pogué mantenir-la fixada gaire estona en aquella fesomia adusta; el vell corb, pintat de memòria per un artista local, amb el llaüt Temerari al fons, semblava absent en un record de navegacions audaces, eixides a mar a fer contraban, robatoris impunes i fets sangonosos, amb els quals havia posat els fonaments de la prosperitat futura dels Fenolleda, i serví de poc ajut al seu atabalat descendent. Els ulls d'aquest retornaren al sofà, il·luminat per la claror càlida, íntima, filtrada pel pàmpol de color de rosa del llum de taula.

El senyor Gervasi Fenolleda, cada cop més inquiet, procurà distreure's amb el papagai que apareixia, enfilat

en una perxa, a la banda esquerra del retrat del Tobies Fenolleda, segon de la dinastia, el qual veié sobtadament arrodonida la seva fortuna a causa de la demanda de carbó que provocà a la conca la guerra de Cuba, justament quan ell acabava de casar-se —en una arrencada de generositat mal interpretada— amb la propietària d'una mina, la senyora Castells, la qual, vídua feia quinze mesos, esperava un fill pòstum del seu marit; l'infant havia mort en el moment del part —i aquí, també, les llengües esmolades digueren el que volgueren— i els esposos, per consolar-se, compraren el papagai. La imatge de l'ocell, per desgràcia, es revelà mancada de virtuts sedatives, i el senyor Gervasi Fenolleda començà a notar, entre altres símptomes inequívocs, que el ritme del seu cor s'accelerava d'una manera inquietant.

Amb l'espectacle del sofà reflectit a les ninetes —d'un verd gris esclarit, com les de Simplici Fenolleda, tercer de la dinastia, el qual s'havia proclamat franquista de tota la vida, després d'haver estat republicà aferrissat, també, de tota la vida—, els penediments, els propòsits d'esmena de l'últim dels Fenolleda començaren a trontollar d'una manera gairebé escandalosa; el diable, amb les seves arts perverses, insinuants, meloses —perfeccionades, segons el senyor rector, durant segles i segles, amb molta constància i aplicació—, l'enllaminia. ¿Per què no havia de deixar-s'hi anar un altre cop? ¿Quina importància tenia, ben mirades les coses? Una vegada més, només una i, després —això sí—, prou definitivament.

De sobte s'horroritzà, en adonar-se que es deixava embolicar de nou, que aquell huracà de passió el llançaria una vegada més al pecat, que l'engegaria a l'infern per a tota l'eternitat. L'infern, senyor! L'últim dels Fenolleda es veié posat a bullir en una cassola, voltat de dimonis que atiaven el foc sense descans —qui sap si fins i tot l'alimentaven amb carbó de Lignits de l'Ebre, SL— tot evitant amb les seves forques punxegudes que ell pogués eixir del recipient. ¿O serien veritat els altres turments, encara més horribles, amb què el germà Joaquim, el professor de llatí dels maristes, volia inculcar-li l'horror dels pecats de la carn, mentre li acaronava els rínxols daurats, rínxols que havien de començar a caure pocs anys més tard, sense potinga que pogués evitar-ho? Tanmateix, malgrat el fred i la premonició de les penes abrasadores de l'avern, el diable el temptava amb fal·làcies cada cop més suggeridores, més insinuants, i el senyor Gervasi Fenolleda començà a sentir-se flonjo, tou...

No! Girà el cap bruscament, defugint la visió que l'atreia des del sofà, i la seva mirada anà a parar a l'antic punyal berberisc amb el mànec de plata repussada que havia servit de tallapapers a diverses generacions de la família. Al·lucinat, es quedà mirant l'arma. Sí, aquella era la solució, el remei definitiu. Empomà l'eina. Una lluentor sinistra lliscà per la fulla esmoladíssima del punyal...

Si la vella Natàlia hagués guaitat aleshores pel forat del pany de la porta del despatx, cosa que havia fet milers de vegades al llarg de la seva vida com a minyona de confiança a la casa dels Fenolleda, potser hauria canviat de pensament sobre el Gervasi —el bleda, el totxo, l'enze del Gervasi, com ella l'anomenava en privat—, perquè la seva opinió sobre l'últim del llinatge era més aviat negativa. I a aquella mostela se li podien retreure molts defectes: la seva xafarderia, la seva inexhaurible xerrameca, les seves lladreries; ara bé, el que no se li podia negar era el seu coneixement enciclopèdic d'uns quants dels Fenolleda mascles, coneixement adquirit a través dels diversos representants de la dinastia que havien desfilat pel seu llit acollidor, des que ella havia començat a servir a la casa feia més de seixanta anys. I les comparacions —des de qualsevol punt de vista i no calia entrar en detalls— no resultaven gens falagueres per al Gervasi.

¿Qui podia reconèixer en aquell pixafreda tímid, dominat per la missaire de la seva dona, l'empremta del seu pare, el Silveri Fenolleda, que, als setanta anys, dos abans de la seva mort, encara era més pinxo que un gall i no en deixava cap per verda? ¿O la dels seus oncles paterns: el Ricard, que havia fugit amb les tres germanes Sarroca i vivia en una hisenda a l'Argentina; el Rafel, desaparegut en l'incendi d'un bordell a Nàpols; el Sigfrid, el canonge, el qual, segons la nota del bisbat, havia trobat la mort mentre passava el rosari, però que,

d'acord amb la versió fidedigna d'un sagristà, se n'havia anat a l'altre barri mentre jugava a la gallina cega amb un estol de dames de l'Adoració Nocturna de Santa Brígida de Tarragona? ¿Què havia passat —ai, Déu— amb els Fenolleda? Potser era veritat que la llavor de la nissaga s'havia aigualit en el ventre de la mare del Gervasi, aquella senyoreta de capital que es passava el dia tocant el piano, llegint llibres de versos i pintant ventalls mentre el seu home anava a córrer el sampindolí...

Tanmateix, si la vella Natàlia hagués guaitat pel forat del pany, hauria quedat impressionada, sense cap mena de dubte, per l'últim dels Fenolleda. Perquè, en aquell moment, el Gervasi, malgrat anar vestit només amb una camisa —blanca— i uns mitjons —negres—, infonia el respecte d'un heroi de tragèdia antiga rebellant-se contra el fat advers. Segurament la majordoma s'hauria estremit; potser fins i tot hauria deixat anar un xiscle en veure com l'últim dels Fenolleda aixecava el braç dret. La vella Natàlia, però, dormia aleshores com una soca en la seva habitació de les golfes, i ningú no va presenciar com la fulla corba del punyal s'elevava, igual que una mitja lluna esgarrifosa, contra el cel ras de la cambra, abans de caure —una, dues, tres, quatre, cinc, sis vegades— sobre el pit de la Claudia Cardinale, la qual, això no obstant, no deixava de somriure des de la seva gran fotografia estesa sobre el sofà.

GUARDEU-VOS DE SOMIAR GENIVES ESDENTEGADES

L'autocar de línia, aquell autocar que hauria valgut més que mai no hagués arribat a la vila —segons una testimoni a la qual calgué revifar amb aigua del Carme, ja que li vingueren basques i es desmaià d'horror durant el procés en recordar els esdeveniments—, carranquejava per la cinta negrosa de la carretera, enmig de bancals on els arbres fruiters, amb les branques despullades del temps d'hivern, s'arrengleraven en formacions impecables. El sol, esmorteït per bromalles blavoses, descendia cap a l'horitzó i tintava amb sangs aigualides els turons que encerclaven la plana.

La Gabriela Cabanelles, però, no veia res. Menuda i prima, embolicada en un abric gris fosc, s'arrupia en un seient de la part del darrere, agafant el seu fill, el petit Carles, adormit com una soca en el seient del costat. El paisatge que fugia entre llums incertes, l'interior de l'autocar, on les formes es feien cada cop més borroses, se li pansien a les ninetes verdes, immòbils en els ulls esbatanats, sense arribar-li al cervell; el soroll del motor,

els retalls de conversa —"cregui'm, aquests americans no estan per orgues, i acabaran per llençar-los una bomba atòmica a les costelles, als de Corea", explicava el cobrador a crits a un passatger amb boina— no penetraven tampoc en el seu aïllament. Només el batec del cor del seu fill, que la Gabriela sentia en el palmell de la mà amb la qual mantenia el xiquet contra el seu flanc, li percudia el cervell amb una cadència regular. Però aquell batec, més que tranquil·litzar-la, ationava la inquietud que la corroïa de viu en viu i que creixia sense pausa, inexorable.

—Solta-la! —cridà el Marcel·lí Monegre.

En sentir l'ordre del patró, Narcís Costera, el peó que guiava el matxo que sirgava el llaüt Ebre amunt per la riba, desenganxà la saula: la llarga corda, la qual unia l'animal a l'embarcació, caigué al riu i va esgaiar igual que una fuetada l'aigua grisa. Els altres dos peons de la tripulació, que mentrestant havien muntat els rems en els escàlems, iniciaven la vogada, i el Santa Bàrbara tallà el corrent de biaix, aviant-se cap a la vila, situada a la vora esquerra.

—Fora rems! —ordenà el patró, en acostar-se al moll.

Els peons agafaren aleshores les barres i atracaren suaument l'embarcació al costat de les altres que ja eren amarrades en bateria. Després d'assegurar-se que els

hòmens ho deixaven tot en ordre, Marcel·lí Monegre saltà a terra.

—Aquesta nit, a beure cafè al bar Esport! —cridà als peons, al temps que emprenia la pujada del carreró de la Sama, que anava del moll a la plaça d'Armes.

La llum del dia es començava a fondre, es feia denidet. Sobre la vila, negra, surava a frec de teulada el fum acre de les xemeneies. Abans d'arribar a la plaça, el patró es ficà a les oficines de la mina Pedret. El rebé una bafarada d'aire calent, viciat, pastós. En veure'l, el vell Tobies, l'administrador —una mòmia xacrosa i estrafolària, amb pólvores rosades a les galtes de moixama—, li dedicà el somriure més seductor del seu repertori.

—¿Què hi ha per a demà? —preguntà el Marcel·lí, mentre seia en un cantó de la taula de l'administrador, vora l'estufa roent, i agafava un cigarret de la capsa de fusta lacada, vora el tinter sostingut per un petit faune de bronze.

—Viatge llarg.

—¿On?

—Vint-i-cinc tones de carbó per a una bòbila de Tortosa.

El patró rebé amb goig la notícia. La monotonia diària dels viatges a dur lignit a l'estació de ferrocarril de Faió l'ensopia. El que li anunciava l'administrador volia dir, entre anar i tornar, tres dies de navegació. Significava trobar vells amics i, sobretot, veure la Paulina. La Paulina, propietària d'un bar de cambreres al costat de la ca-

tedral de Tortosa, tenia un feble per ell —"Marcel·lí, dimoni, ho fas millor que un rei!"—, i la perspectiva de tornar a fruir de la dona, de les seves cuixes esplèndides, de la pesantor tèbia i dura dels seus pits, i sobretot de la seva tendresa bàrbara, amagada sota una escorça de maquillatge xaró, entre llums vermelles, vocabulari canalla i sentors nauseabundes d'alcohols de garrafa, alentí durant uns moments la respiració del llaüter.

—Que et llegeixo el pensament! No facis el pinta, Marcel·lí —sermonejava, escandalitzada i gelosa, la mòmia coqueta amb veu escardalenca—. No vagis amb donotes, que, si ho arriba a saber la Gabriela, tindrem sarau...

La menció de la seva dona irrità el patró a ulls veients.

—¿A quina hora hem de carregar? —preguntà, de mal aire, mentre esclafava el cigarret, tot just encès, en el cendrer.

—A dos quarts de set del matí.

—Adeu.

—¿Ja te'n vas? —preguntà el vell, queixós.

—Aviseu el manescal, que es miri el matxo; el Narcís m'ha dit que la bèstia no anava fina.

Mentre eixia en un carreró ja fosc, sentí que l'administrador —la galta esquerra encesa per la rojor de l'estufa— iniciava, destalentat i trist, un monòleg amarg:

—Sempre que baixen a Tortosa, aquests tabalots donen de què parlar. Senyor, senyor, no entendré mai què els donen aquelles porques...

L'autocar de línia, el xofer del qual, Ramon Oliver, també havia d'acudir, mesos més tard, a declarar en el procés —"encara que, si val a dir la veritat, senyor jutge, el que es diu veure, vaig veure poqueta cosa"—, remuntà l'última costa abans de començar el descens a la vall del Cinca, aleshores una llarga pinzellada gris violeta entre ocres que s'esvanien.

El trontoll del vehicle en ensopegar un clot sobtà el petit Carles, que es va remoure, inquiet. La Gabriela, ansiosa, l'amoixí fins que l'infant es tranquil·litzà de nou i la seva respiració tornà a fer-se pausada. Tanmateix, malgrat la calma aparent del fill, la dona sabia que el petit no es trobava bé, que el seu desassossec s'agreujaria a mesura que l'autocar s'aproximés al final del trajecte.

S'apropava l'hora, i la vella Carlota se sentia més i més neguitosa. D'ençà que havia anat, a mig matí, a acomiadar la Gabriela —la nora— i el net a la parada d'on eixia l'autocar de línia cap a Lleida, la seva preocupació no havia minvat ni un instant. Procurava no mirar el rellotge del menjador, però les campanades de la torre l'acaçaven per tot arreu. Havent dinat, asseguda enfront dels finestrals del balcó del menjador, que donava a un Ebre hivernal amb aigües grises, llaüts negres i gavines blanques, provà de cosir, a fi d'allunyar les cabòries, però l'amoïnament la torbava. Sovint, els seus ulls es desvia-

ven de l'agulla i anaven a parar a la fotografia posada damunt l'aparell de ràdio —una fotografia de festa major, amb el net sobre un cavall de cartró, contra un decorat tronadíssim de jardí romàntic— i el seu cap començava a rumiar. Es preguntava quines serien les notícies que la seva nora duria de Lleida, i pregava perquè fossin bones: ho desitjava amb tota l'ànima pel net i per tothom. Potser, aleshores, la Gabriela es calmaria, no estaria sempre ansiosa pel petit, deixaria d'inquietar tothom amb el seu neguit constant per la salut del marrec i s'ocuparia més del Marcel·lí. Des del naixement del nen, tot el que no era el fill havia desaparegut dels ulls de la mare —"el Carles ha dormit malament"; "el Carles menja poc"; "el Carles té mal aspecte..."—i, encara que el Marcel·lí no deia res, no es queixava, la vella Carlota l'endevinava ressentit, distant. A les seves orelles arribaven, a través d'una veïna insidiosa —"no t'ho volia dir, Carlota, perquè segurament no és veritat; la gent parla tant!"—, notícies sobre nits de disbauxa del Marcel·lí a Tortosa. Això, però, no amoïnava la vella; ja sabia que els navegants de la vila, i el seu difunt marit n'havia estat un dels més fins, en feien de verdes i de madures per aquella ribera. I esbravar-se els provava. El que la tenia consirosa era haver-se assabentat, gràcies a la mateixa veïna, que havien vist el Marcel·lí parlant un parell de vegades amb la Roser, la seva primera xicota.

A mitja tarda, les barrinades de les mines més pròximes a la vila, tot i el costum de sentir-les cada dia, la

sobtaren. Aviat es faria l'hora d'anar a esperar els viatgers. Aixecà la mirada i ataüllà el riu: tres llaüts remuntaven l'Ebre, a punt d'arribar a la vila. Podia distingir els matxos, negres, que sirgaven per la riba esquerra. El Santa Bàrbara ja devia ser al moll. Deixà anar un sospir i, mentre recollia el costurer, feu vots perquè el seu fill recordés anar a rebre el petit i la Gabriela.

Desballestat i gemegaire, l'autocar travessava el pont sobre el Cinca.

—No en dubti del que li dic —assegurava el cobrador a un altre viatger, ja que l'anterior se li havia adormit en plena conversa i roncava plàcidament, amb la boina caiguda sobre els ulls—. Qualsevol instant, sentirem: pum! ¿I què haurà succeït? Doncs que els americans, empipats, hauran llençat l'atòmica a Corea... I que no diguin que no els han avisat, els coreans! Jo mateix, sense anar més lluny, li ho deia l'altre dia a un que em vaig ensopegar al carrer Major de Lleida: "Aneu fent el ruc, aneu!" Però no li feia ni menció al cos, a aquell enze; igual que si sentís ploure...

Els llums de Fraga, acabats d'encendre, tremolaven en el riu, però la Gabriela no s'adonava d'on era. El fill li omplia l'esma: allò que s'havia temut des del principi s'havia confirmat. Els dos metges de la vila l'havien ben espifiada: "Això, dona, són coses de la creixença", havia diagnosticat el doctor Beltran després d'examinar el

Carles, "el xiquet no té res important". I l'altre, el senyor Estanislau, del qui tothom afirmava que era un savi, amb aquelles barbes blanques i el seu bastó amb el pom de vori, li havia receptat les mateixes medecines que el primer i havia acabat per passar-la pel cul del dimoni la tercera vegada que ella s'havia presentat amb el fill a la consulta, cridant-li que estava carregada de sedassos, que vivia massa pendent de la criatura, que el millor que podia fer era parir-ne mitja dotzena més, i aleshores li passarien les manies. Manies! Allò era el que li deia tothom: la sogra, el marit, el pare... L'única que compartia les seves temences —"el petit s'aprima", "el petit es morirà"— era la mare. Manies! Tothom s'havia equivocat, tothom! El Carles, ara ella ja ho sabia, patia la més traïdora, la més insidiosa de les malalties, per a la qual cap metge no tenia remei.

Damunt el marbre de la calaixera, als peus de la imatge de guix pintat de la patrona de la vila, l'animeta, immòbil sobre l'oli del vas, feia una claror daurada. L'Adelaida l'havia encès al matí, a fi que les notícies de Lleida fossin bones. També, al llarg del dia, havia parat molt compte a no llençar la sal, ni trencar l'olier, o deixar les tisores obertes, amb mires d'allunyar la malastruga; tanmateix, tot i aquestes precaucions, no se sentia tranquil·la. No es podia treure del pensament el malson que havia tingut tres nits abans: havia somiat que li queien

els queixals; s'havia vist esdentegada, amb les genives sangonoses. I allò —era cosa sabuda— significava que la mort planava sobre la família. Angoixada, s'encaboriava amb el net, no es podia estar de pensar que aquell signe esgarrifós era la premonició d'un esdeveniment terrible. I encara que la consogra sempre insistia que allò eren bestieses, animalades sense solta ni volta, no aconseguia desencaparrar-la. ¿Qui gosaria negar que la Júlia Borges havia emmalaltit d'un mal lleig després de trobar set vegades set ametlles a l'ampit de la finestra, i havia anat a parar al fossar al cap de quatre dies? ¿Com havia aconseguit, l'Antònia Vinyes, que la pestilència invisible que li matava les gallines s'allunyés de casa seva, sinó espargint sal, mentre repetia tres vegades un encanteri —"qui em vulgui mal es fongui com aquesta sal"— a la llinda de la porta? ¿No era veritat que el seu mateix cosí, el Manuel Soteres, no podia jeure d'un any ençà amb la muller per culpa d'una maledicció que li havia fet una bruixa d'un poble de per avall durant un viatge al delta? I allò l'Adelaida ho sabia de bona font, encara que el Pere Savina, el Cristòfol Vallcorna i tota la colla de pintes descreguts de la tertúlia del Cafè de la Granota escampaven que la veritat era que el Manuel ja sucava en un altre lloc i havia fet córrer la història per treure's la dona de sobre, tot i que no calia cap encanteri perquè al gall més eixerit li passessin les ganes, davant aquell cossi greixós, malcarat i brut que el Manuel tenia per muller.

Queixals, genives ensangonades... ¿I si les notícies eren dolentes? ¿I si el petit...? Mentre es posava l'abric, l'Adelaida sentí una estranya esgarrifança a l'esquena. Quan eixí del dormitori, la flama de la xinxeta tremolà una mica i destarotà el joc d'ombres i llums sobre la imatge de la santa, la qual sostenia amb la mà dreta la llengua que li havien tallat els botxins durant el martiri.

Ja fosca nit, l'autocar parà a Torrent de Cinca. A través dels vidres entelats del vehicle s'entrellucaven taques de llum de balcons i finestres. Baixaren uns passatgers, una bufada de fred coent penetrà per la porta oberta. Allí pujà la Joana Ribes, la qual havia de declarar, durant la tercera sessió del procés, que havia saludat la Gabriela Cabanelles, però que aquesta tenia la mirada perduda —"buida, senyor jutge, morta, igual que la que fan alguns bojos"— i ni s'adonà de la seva presència.

El vell rellotge del Cafè del Centre assenyalava dos quarts i mig de set. El Marcel·lí s'acabà d'un glop la cervesa, es tragué de la butxaca la petaca i el paper de fumar, i es posà a fer un cigarret. Tenia temps. A més, tampoc no se'l menjaven les ganes d'anar a rebre la dona i el fill. Estava gairebé segur que les notícies sobre el petit —¿què havien de dir de nou, els metges de Lleida?— serien bones, com també n'estava que no tindrien cap conseqüència sobre el seu matrimoni. Des que havia nascut

el fill, les coses entre la Gabriela i ell s'havien deteriorat sense remei: el marrec absorbia totalment l'atenció de la dona, i el Marcel·lí semblava haver desaparegut quasi totalment de la seva vida. S'havia trobat sol, fora d'aquell món de la mare i el fill on no tenia cabuda. Allò li feia mal i, sovint, gairebé cada matí, en aviar-se Ebre avall amb el llaüt carregat de carbó, sentia el desig de no aturar-se, de continuar navegant i fondre's, en arribar al mar, en aquella immensa blavor sense fi. Allò, tanmateix, no passava mai i, a punteta de nit, en atracar de nou al moll, el patró del Santa Bàrbara tenia la sensació de ficar-se en una presó. Només les escapades a Tortosa, les nits amb la Paulina —"queda't amb mi, Marcel·lí, no te'n tornis"— li treien un moment l'amargor de la boca. Però s'adonava que la seva vida ja només era una estesa d'il·lusions pansides i esperances mortes.

El cafè començava a omplir-se de gent: minaires que tornaven de la feina, vilatans desvagats i pagesos. Quan el Marcel·lí eixí del local albirà la seva mare, la qual enfilava el carrer Major, camí de l'administració dels autocars de línia.

L'autocar es trobava gairebé a les envistes de la vila. A l'esquerra de la carretera, el riu Segre era una negror viva, inquieta.

—I ¿què me'n diu, vostè, que és home de món, d'això de Corea? —preguntava el cobrador a un repre-

sentant de vetesifils que havia pujat a Torrent, carregat de mostraris—. ¿No creu que acabaran per llençar-hi la bomba atòmica, els americans?

Al dret de la mina Antònia passaren al davant d'un camió carregat de treballadors que tornaven a la població. Per la banda de la serra s'endevinaven contra un besllum ombres d'oliveres.

La por de la Gabriela, una por fins aleshores somorta, s'avivà gairebé de sobte, en adonar-se que aviat serien a la vila; i aquelles terribles paraules —"has tardat massa a venir, germana"— ressonaren dins del seu cap una vegada i una altra, fins que tingué la sensació d'un batec insuportable que era a punt de rebentar-li els polsos. Agafà més fort el xiquet, que es despertà somiquejant, irritat per la premuda. "Llavors va començar a parlar sola, senyor fiscal; no parava de remugar, encara que no li entenia ni un sacre", havia de declarar, durant el procés, la Maria Campells, la qual havia fet tot el viatge en el seient del davant de la Gabriela.

I la carraca, aquella andròmina que hauria estat preferible que mai no hagués arribat al final del trajecte, anava avançant cap a la vila.

La vella Carlota, fredolica, lleugera, travessà la plaça de l'Ajuntament i enfilà el carreró de les Ànimes. No es podia treure del cap ni el net ni la Gabriela, però tenia

confiança que el metge de Lleida, l'especialista d'anomenada al qual havia volgut anar de totes passades la nora —"el Carles es decandeix"; "el petit m'amoïna"—, hauria dit el mateix que els de la vila. En donar la volta a la cantonada del molí vell, pensà si la Gabriela hauria recordat de comprar la navalla d'afaitar que li havia encarregat en el moment d'acomiadar-la aquell matí; el Marcel·lí feia dies que en volia una de nova, i la vella Carlota esperava que l'obsequi, que ella atribuiria a la Gabriela, potser serviria per a ablanir una mica les coses entre la parella.

"Has tardat massa, germana." A la Gabriela li venia a la memòria la fesomia de la dona mentre posava les mans —de dits llargs, una mica tremolosos— sobre els polsos del petit, el qual se la mirava a punt de plorar. "El mal que té el teu fill no el sap guarir cap metge." I una Gabriela esfereïda havia escoltat allò que feia temps li ballava pel cap. La criatura era sota una influència malèfica —i, en explicar això, el rostre de la dona traslluïa un patiment intens—, un poder que se li menjava la vigoria i era a punt de destruir-lo. Només descobrint qui era la persona que li volia mal es podria conjurar la força pestilencial i nefasta.

En arribar al cafè de Silveri, l'Adelaida ja va trobar el gendre i la consogra entre les persones, una dotzena escadussera, que esperaven l'arribada de l'autocar, la major part de les quals havien de ser citades, mesos més tard, a declarar en el procés.

El xofer frenà, l'autocar es va parar davant mateix del cafè; la gent eixí de l'establiment i s'acostà a la part davantera del vehicle a rebre els viatgers, que ja començaven a baixar. El Marcel·lí, la seva mare i l'Adelaida fitaven el rectangle de foscúria de la porta on les ombres dels passatgers adquirien un cos, unes fesomies en ser tocats per la llum del fanal penjat sobre el rètol del cafè. En l'estret passadís entre els seients, dreta darrere el petit, una Gabriela aterrida i amarada d'odi repetia interiorment les paraules de la bruixa: "La primera persona que s'acostarà a besar el xiquet quan arribareu a la vila és la que li dona mal."

Fou la darrera d'eixir. "Potser per això, senyor jutge —diria el cobrador mesos després, durant el procés—, ningú no s'adonà, fins que esclafí aquell horrible crit d'agonia, que la Gabriela, vull dir l'acusada, duia a la mà una navalla d'afaitar oberta."

“VAS BÉ, VAS BÉ”

Postfaci de Jordi Puntí

Fa una pila d'anys, més de vint, vaig viure dos mesos en un poblet del Laci italià, en una zona muntanyosa a una hora de Roma. Era una vila costeruda, de carrers empedrats estrets, amb un castell enrunat que feia veure que la vigilava, una plaça allargada on hi havia un mercat setmanal, dos o tres cafès i bars, botigues de les de tota la vida i una *trattoria* a cada extrem del poble. Als afores, un cementiri amb massa tombes de nois joves que havien perdut la vida a la carretera comarcal, plena de revolts. Si no fos perquè no hi havia cap riu a prop, diria que per les dimensions i la fesomia hauria retirat a la vella Mequinensa, tal com l'he vist en fotografies. En un dels carrers principals, que no era gaire llarg, també hi havia tres barbers, un gairebé a tocar de l'altre: Luigi, Angelo i Carlo, si la memòria no em falla. Quan feia unes quantes setmanes que vivia al poblet, va arribar l'hora de tallar-me els cabells i, per tant, de triar barber. Quina decisió més complicada.

Havia passat per davant de tots tres unes quantes vegades: s'estaven a fora sense feina, amb els braços plegats mentre saludaven els vianants, i si feia fresca els veies a dins, escombrant els cabells que havia deixat un client o llegint el diari. S'assemblaven, podien ser parents, d'edats semblants, i només la decoració de l'interior de la barberia els diferenciava lleument. Un local era d'aspecte més clàssic, amb fotos de pentinats mig descolorides a les parets, i potser havia heretat els estris del pare; l'altre volia ser modern, amb unes butaques d'acer que semblaven molt incòmodes, i sempre s'hi sentia òpera en una ràdio a tot volum; el tercer tenia les parets decorades amb pòsters de futbolistes de la Roma.

A la fi, després de rumiar-m'ho fent un cafè a la plaça, vaig triar aquest darrer. No en recordo el nom, només sé que el *calcio* era un tema segur per practicar el meu italià dubtós i jo havia vist els últims partits de la Roma. L'home em va saludar amb un somriure confiat, com si per dins es congratulés d'haver guanyat el concurs dels tres barbers, i em va fer seure en una butaca. Aleshores, mentre m'ajustava al coll un davantal blanc i jo esperava que em preguntés quina mena de tall volia, em va mirar des del mirall i va dir:

—Fiorentina-Juventus?

No el vaig entendre i l'hi vaig fer repetir.

—Cosa?

—Fiorentina-Juventus?

Jo sabia, esclar, que eren dos equips de futbol de la lliga italiana, però seguia sense entendre'l. ¿Potser em demanava si era aficionat a la Fiore o a la Juve? Vaig moure el cap fent cara de beneit i llavors em va posar al davant la quadrícula d'una travessa amb tots els partits de la propera jornada. Demanava a cada client el resultat d'un partit i així anava omplint les seves apostes de la setmana. Una forma d'atzar que confiava en els desconeguts. Vaig decidir que guanyaria la Fiorentina i va semblar content.

El tall de cabells va quedar bé, un pèl massa curts pel meu gust, però res d'especial, i segurament aquesta és la millor notícia. En Luigi —o l'Angelo, o en Carlo— va mostrar una gran destresa amb les tisores i, després de preguntar-me d'on era i on vivia —li vaig explicar que estava de visita durant unes setmanes—, vam limitar la conversa al futbol, el Barça i la Roma. Quan vaig pagar, una tarifa que vaig suposar consensuada amb els altres dos barbers, li vaig dir adeu i vaig donar per fet que allà s'acabava l'episodi. Però anava errat. L'endemà, quan vaig acostar-me al cafè per comprar-hi el diari, el cambrer, que m'havia vist unes quantes vegades, em va donar el canvi i, assenyalant-me la testa, em va preguntar:

—Dove? Carlo, Luigi, Angelo?

Li vaig dir el nom i, després d'estudiar uns segons el meu nou pentinat, va aprovar-lo.

—Bene, bene.

L'escena es va repetir uns quants cops més, amb senyals d'aprovació o gestos de retret silenciós, fins i tot burleta. La carnissera del supermercat va arriscar-se a dir un nom i el va encertar, i a ca l'adroguer vaig veure que el dependent observava el meu cap amb un punt de menyspreu, com si l'hagués traït. Durant un parell de dies va fer-me la impressió que tot el poblet estava al cas de la meva visita al barber. El foraster s'havia convertit en una enraonia passatgera. Vaig suposar que tots els habitants tenien un barber fix i, a més a més, no era una tria casual, sinó que les preferències venien de lluny. Ves a saber quins lligams polítics o familiars els unien o separaven, quines xafarderies o fets luctuosos o bromes privades del passat llunyà acabaven inclinant les preferències cap a l'Angelo, en Carlo o en Luigi.

Ara, rellegint els contes d'*El Cafè de la Granota*, he retrobat en Miquel, la Clenxa, el barber de la vella Mequinensa. La Clenxa, que es va escapar amb la dona d'un manescal i "va obrir una perruqueria al París de la França", ni més ni menys, però que abans comentava l'actualitat amb els seus parroquians i així ajudava a crear un relat col·lectiu, on les anècdotes més trivials podien agafar aires de llegenda, ni que fos durant uns quants mesos.

2

Ara fa vint anys, coincidint amb la primera edició del recull de proses *Cabòries estivals*, Jesús Moncada va decidir mostrar una part del seu arxiu fotogràfic sobre la Mequinensa vella, enfonsada sota les aigües del pantà de Riba-roja. A la tria hi havia imatges antigues, d'abans de la guerra, i fotos fetes per ell mateix o pel seu pare: tot un memorial en blanc i negre de la vila quan encara era viva, el riu atrafegat de llaüts, els molls als anys cinquanta, les rentadores, la presó, l'ambient per Carnaval, el pas de la barca... Aquella geografia poblada de botiguers i barbers, miners i guàrdies civils, capellans i llaüters, pagesos i dones feineres semblava imitar el mapa de carrers, places i casals descrits a la seva obra de ficció. Una tarda de març vam asseure'ns en un cafè del barri de Gràcia i, mentre repassàvem les imatges, Moncada les anava omplint de significat perquè jo pogués transcriure-ho en un reportatge al Quadern del diari *El País*. "Moltes ja les vaig fer sabent que un dia el poble desapareixeria", em deia, i admetia que en alguna ocasió les fotos li havien servit d'inspiració a l'hora d'escriure, sobretot les més antigues. "Són el meu món, les meves arrels", em deia.

Davant d'una de les fotos que després s'ha divulgat més —una colla d'homes asseguts en cadires de tisora, passant l'estona al davant d'un cafè, el Cafè del Centro—, Moncada va dir-me: "Aquesta foto té una història

divertida. Aquest era un cafè preciós de la plaça de l'Església, d'aquells de miralls, amb columnes de ferro colat i una caixa enregistradora preciosa, i al fons tenia una sala de billar. És el model del Cafè de la Granota que surt als meus llibres. La foto és d'un dia feiner d'estiu, perquè aquests homes no van mudats. Quan van veure que anava a fer la fotografia es van posar bé, i com que em semblava que la foto seria un desastre, els vaig enredar. Els vaig dir: 'No us hi poseu encara, quan tingui la màquina preparada ja us avisaré.' Es van relaxar i els vaig fer la foto d'amagat. De tots només en queda un de viu. El de la dreta és un basc que vivia a Mequinensa de tota la vida, i ja veus que porta txapela. A la paret s'hi anunciaven les pel·lícules del Cine Victòria i se n'hi veu una de la Mary Santpere."

En aquest engany benèvol —la foto feta d'amagat— m'agrada veure-hi el talent i l'argúcia del novel·lista per salvar la distància que separa la realitat de la ficció. És una forma de descriure l'operació d'observar un temps i una gent i convertir-los en literatura sense que ells en siguin del tot conscients. L'instint, si es vol, per convertir l'anècdota local en un relat de caràcter universal. Ho remarco perquè tot sovint, quan s'analitza l'obra de Jesús Moncada, es destaca la seva construcció d'un microcosmos mític —un Macondo ebrenc, fins i tot es diu— al voltant d'aquella Mequinensa desapareguda, com si el territori, la parla, conformessin un món tancat i preciós, però precisament per això inaccessible. Com

si ens miréssim un pessebre on cada figura té la seva funció prefixada. Potser per això, també, per aquest afany de concreció, durant l'època en què Moncada va publicar per primer cop *El Cafè de la Granota* (1985), massa sovint se'l reduïa a l'arquetip de la "narrativa rural", confrontant-la a la narrativa urbana que estava en voga aleshores. Murri com era, Moncada se'n burlava en un article —recollit després a *Cabòries estivals*— i escrivia que, posats a classificar, caldria distingir els autors en "rurals de secà, de regadiu, de plana, de muntanya, cerealistes, de zona fruitera...".

En realitat, encara que pugui semblar una paradoxa, Moncada va fer el salt de qualitat que el situava més enllà d'aquests tòpics precisament a *El Cafè de la Granota*, el seu segon recull de contes. Ho podem veure gairebé com una troballa que nodrirà tot un imaginari personal, fet de vivències i records, però també de lectures, influències, decisions estilístiques i una actitud moral, de distanciament personal, que l'allunya del costumisme. És veritat que la voluntat de trobar una veu entre el caràcter col·lectiu d'una vila i la mirada individual del cronista ja s'havia anat perfilant a *Històries de la mà esquerra* (1981), el seu primer llibre publicat. Algun dels contes se situava a Barcelona, però la majoria omplien de vida els carrers de Mequinensa i, en dos o tres casos, fins i tot ens deixava entrar als cafès del poble. És, no obstant, un volum que va créixer al llarg de deu anys, a partir d'algunes narracions premiades el 1971, i tot i la

qualitat general detecto aquí i allà l'aire de provatura, el titubeig que pot anar de la ingenuïtat d'una xafarderia innòcua a la vanitat d'una frase massa refistolada o l'exhibició brillant de la riquesa lèxica.

En canvi, quan publica *El Cafè de la Granota*, a punt de fer quaranta-cinc anys, Moncada ja és un escriptor molt més conscient del que ha de ser un recull de contes. Ha agafat perspectiva sobre el que vol dir i, sobretot, com ho vol dir, ha entès que el component lúdic i humorístic de la seva prosa serà indestriable de les situacions més dramàtiques, perquè així és també a la vida. En els catorze contes del volum, doncs, es percep la voluntat d'explorar diversos recursos literaris, jugar amb els equívocs de la tradició, treballar l'humor i la ironia, fixar el to de crònica per després subvertir-lo amb imaginació... És una maduresa que ha arrelat en dos fets: d'una banda el trasllat per viure a Barcelona, a més de dos-cents quilòmetres de Mequinensa, on acabaria treballant a l'editorial Montaner y Simón, i de l'altra l'amistat i el mestratge de Pere Calders, que feia uns anys que havia tornat de l'exili i era el seu cap a l'editorial.

De fet, Calders ja havia prologat *Històries de la mà esquerra* i ara sabem, per les cartes entre ells dos recollides en aquest volum, que va seguir de molt a prop l'evolució, conte a conte, d'*El Cafè de la Granota*. Tot i que treballaven junts, Calders deixava constància de la seva lectura amb una efusió motivadora, i amb una mena de mantra que volia donar confiança a Moncada: "Vas bé, vas bé...",

"molt bé, molt bé", "no deixes d'anar bé", li escrivia. Li elogiava qüestions de forma, com ara "l'equilibri entre els dialectalismes (tan enriquidors) i la facilitat de lectura per a lectors d'altres zones", però també li donava consells de fons, com quan li recomana que al final del conte "Amor fatal en decúbit supí" no faci referència a Marilyn Monroe com a *sex symbol* perquè era massa tòpic —Moncada li va fer cas i va substituir-la per Claudia Cardinale.

3

¿Quins són els recursos que domina Moncada per retratar aquella Mequinensa submergida i fer-la reviure davant dels nostres ulls? ¿Com s'ho fa perquè no es noti que els personatges estan posant per a la narració com en una foto, sinó que actuen indiferents a la seva mirada, com si en realitat ell no hi fos? Doncs combinant una sèrie de decisions sobre el punt de vista, els escenaris o la relació dels seus personatges amb el passat col·lectiu, a més d'altres troballes concretes en alguns dels contes, que l'emparenten amb la voluntat totalitzadora d'un *Winesburg, Ohio*, per exemple, el clàssic de Sherwood Anderson.

Torno al poblet italià del principi i els seus tres barbers. Tothom que hagi viscut en un llogaret, en una vila, sap que les històries personals de la gent, per transcendents o insignificants que siguin, es magnifiquen a tra-

vés de la conversa casual, la xafarderia, les relacions interessades i els rumors. Creixen i es modifiquen en múltiples variacions fins que arriba un punt en què el fet de poder criticar, especular i fins i tot imaginar sobre els altres et converteix per bé o per mal en part de la comunitat. Són històries, d'altra banda, que més que desaparèixer s'actualitzen amb el temps, es transformen en record, i aquest trànsit ajuda a mantenir l'essència del que signifiquen per als vilatans: són el passat que els uneix, l'aventura col·lectiva.

A "Un barril de sabó moll", per exemple, el conte que obre El *Cafè de la Granota*, Moncada ens prepara per a aquesta vivència del passat fent tot un desplegament d'intencions. La primera frase s'inicia amb un "Allò del Florenci" que, a través del sobreentès que denota *allò*, ens converteix en espectadors d'un fet d'anys enrere que ja es deu haver contat molts cops. Tot seguit el cronista ens anuncia la font d'informació i el lloc —"em digué el vell Cristòfol a la Granota"— i, poc després, ens explica la peripècia de Florenci i el barril de sabó moll a partir de tota la gent que el va veure: la Marieta Peris, "més coneguda per la Gramola, la xafardera més llesta", la botiga de l'Adelaida, els parroquians que hi ha a la barberia del Miquel la Clenxa, la menjaciris de la Teresa, el cafè d'Alexandre... De mica en mica, la trajectòria fatídica del barril ens mostra la geografia del poble, la seva gent, i no només això, també hi ha lloc per a la xerrameca, perquè gràcies al vell Cristòfol sabem que l'Ade-

laida, la de la botiga, "fugí amb un recaptador de la contribució i amb les contribucions recaptades quan tu eres encara una melitxa", o que l'apotecari Teodor "va fugir fa molts anys amb la dona d'un gallinaire que venia aviram a la plaça".

El narrador Moncada se situa en un punt intermedi de manera molt conscient, com si tingués el deure —i el privilegi— de testimoniar aquell món desaparegut. A "Amarga reflexió sobre un manat de cebes" ens introdueix en una intriga sobre una figura que el sereno de la vila veu esquitllar-se d'una casa, i escriu: "El misteriós desconegut —i el cronista empra aquestes suggestives paraules només per provar d'enllepolir els lectors forasters, ja que amb els seus paisans no té res a pelar, perquè el vilatà més enze haurà endevinat, a hores d'ara, que es tractava de Manuel la Lloca." Erigit en cronista, doncs, Moncada reviu, rememora, inventa i extreu anècdotes que ens parlen de la condició humana. El Cafè de la Granota, el Cafè del Centre, el bar Esport o el cafè de Silveri són punts de trobada, llocs on creixen i s'intercanvien els relats, igual que els carrers, l'església, el camp de futbol o els comerços. Un altre exemple: "Futbol de ribera", que malgrat el títol no és ben bé un conte de futbol, més aviat n'és l'excusa. Una fotografia antiga penjada al cafè d'"un equip de llaüters, calafats i minaires" posant per a la posteritat encén la memòria del vell Cristòfol, que recorda un episodi de vint anys abans: mentre el partit de futbol contra un equip dels Mone-

gres més àrids serveix per expressar opinions polítiques, descobrim de quina manera el riu Ebre, amb les seves crescudes que inunden el terreny de joc, també influeix decisivament en el resultat: "¿Qui havia d'aturar un equip de gent de la ribera, que porta el riu a la sang i es trobava en el seu element amb el camp en aquelles condicions? Mai no s'havia vist una cosa com aquella: els nostres lliscaven igual que carpes —fins i tot el botiguer—, agullonats pel públic que, amb aigua a turmell, es desfeia a crits; cada atac era, gairebé, un gol segur. Ens vam parar al sisè, noi; no es tractava d'escarnir-los sinó de guanyar-los. Prou desgràcia tenien, els pobrets, de no saber què era un riu."

Hi ha els llocs però també hi ha les persones: els ulls i les orelles. L'agutzil, el sereno, el ferrer, el sastre, el barber, l'apotecari. El que compta és que les persones es mouen, tothom surt al carrer i veu els altres, observa des de darrere d'un aparador o d'una finestra. Moncada els tracta a tots amb una ironia bondadosa, que sap riure's dels caràcters però alhora els aplica una tendresa de proximitat, d'haver-los conegut i agrair-los la seva existència. En respecta el misteri que tots amaguem de portes endins i, si hi entra, sempre és amb una certa discreció, sense violentar gens la intimitat. Si cal, també pren distància a través del recurs de la paròdia. A "Informe provisional sobre la correguda d'Elies", l'acudit sobre un garrepa fora mida i les medecines per a la seva muller moribunda es resol a les últimes ratlles, però

abans el conte es vesteix amb totes les opinions i vicissituds al voltant d'aquest personatge a qui veuen córrer pel poble, un fet de gravetat "segons les conclusions del debat que es va celebrar sobre aquest punt a la fusteria".

Un dels canvis més notables respecte d'*Històries de la mà esquerra* és que Moncada abandona el to fantàstic amb apunts de realisme màgic. No li cal: el que és sobrenatural ja forma part del dia a dia amb tota la complexitat d'una partida de botifarra al cafè. La vivesa de la llengua, el do de reproduir l'oralitat i alhora jugar amb un lèxic ric, amb localismes abundants però ara ja no enfarfegat, contribueix a transmetre aquest punt d'estranyesa fantàstica, a tocar de l'irreal: una llengua pròpia d'aquell món que nosaltres, forasters, només podem admirar i acceptar si volem estar-hi a prop —i esclar que ho volem.

La confiança en allò que narra —"vas bé, vas bé"— es tradueix també en una imaginació més fecunda, més atrevida, que pot anar de l'escena de costums, com el lladre d'olives que és enxampat per l'amo de l'oliver, a situacions insòlites com la del lladre fracassat que s'està a dispesa a casa de l'agutzil, o el monòleg del sastre a "Els delfins", potser el conte més caldersià del recull, que sempre és el primer de donar el condol als enterraments.

A la segona meitat del llibre, els contes es tornen més llargs i complexos, més greus. Ara la violència és menys amable i més atàvica, més bestial, com un element que també s'hereta en el dia a dia de la vila, tot i

que a vegades no va més enllà de la fabulació. Pot ser la violència de la guàrdia civil, o dels mateixos vilatans contra els confidents de l'autoritat, o la d'un lector d'Agatha Christie que no vol que li esguerrin el final de la novel·la. En aquest context, la mort —o més aviat la Mort— és el gran enemic de la memòria i alhora n'és l'impulsor. La mort igualarà tots aquests éssers, joves i vells, els convertirà en pols de ficció, si no ho eren ja d'entrada. Per això és tot un encert que el llibre es clogui amb "Guardeu-vos de somiar genives esdentegades", amb tots els seus canvis d'escena, de ritme narratiu, d'anades endavant i enrere, de dolor i misteri: ben bé com el preludi d'una novel·la, d'un món més complex. Paraules escrites per enllepolir-nos i envescar-nos: sí, a nosaltres, lectors forasters.

CARTES DE PERE CALDERS A JESÚS MONCADA SOBRE "EL CAFÈ DE LA GRANOTA"

Barcelona, 10 de novembre de 1983

Estimat Moncada:

Vaig començar a escriure't el dia 8, vaig continuar el 9 i com que reprenc i acabo el 10, faig carta nova amb data puntual. De tota manera, el que t'he de dir ja ho vaig fer per telèfon, i, en tot cas, aquestes ratlles només en són una confirmació.

Tu vas "començar" amb un remarcable domini del llenguatge, però el vas arrodonint i penso que has trobat el punt just perquè es mantingui l'equilibri entre els dialectalismes (tan enriquidors) i la facilitat de lectura per als lectors d'altres zones. Això costa més del que la gent es pensa, i tu ho has aconseguit brillantment.

SENYORA MORT, CARTA DE MIQUEL GARRIGUES és un conte magnífic, un company excel·lent (amb qualificació *cum laude*) dels que ja tens escrits. Com que sóc vell i no puc perdre el temps mentint, et commino a creure'm sense contemplacions.

No afegeixo més elogis perquè tu ets jove i encara et podries fer malbé. Continua produint "granotes" d'aquesta categoria i ens faràs contents a tots. Ah! I en deixo constància escrita perquè les paraules el vent se les emporta, però si són mecanografiades, "queden".

Et felicito de tot cor, amb una forta abraçada!

Pere Calders

Barcelona, 24 de novembre de 1983

Benvolgut Moncada:

Vas bé, pots continuar amb confiança... El teu darrer conte ("Preludi de traspàs") és tan bo com el millor dels teus. Estic convençut que el recull, quan aparegui, farà forrolla. Se'n parlarà.

Com que tu m'has demanat a vegades que et faci observacions, em permetré d'assenyalar-te menudeses perquè, si vols, les tinguis en compte. No és *sequen*, sinó *assequen*. No és *acodeixen*, sinó *acudeixen*. I *sol* (quan es tracta del terra) és *sòl*. Hi ha algun accent, d'ací d'allà, posat al revés, però em consta, per dolorosa experiència pròpia, que això és sovint per culpa d'accidents mecanogràfics. Almenys, a mi m'ha servit d'excusa davant del corrector.

Ja ho veus: ni valdria la pena de parlar-ne. Ets a frec d'aquella perfecció que trobem tan odiosa, però que tots provem d'assolir. Tu la tens a un tret de ballesta.

Amb l'abraçada permanent entre tu i jo, afegeixo la meva cordial felicitació a les que ja tens en cartera

Pere Calders

P. D. Sobretot, no perdis de vista el Víctor Català!

Barcelona, 9 de gener de 1984

Estimat Jesús:

Vas bé, vas bé... ELS DELFINS aguanta el to amb molta dignitat. M'atreveixo a esperar que tot "això" és la preparació per a un Víctor Català (el que fa temps que et pronostico). Sé que no em faràs quedar malament com a profeta, perquè mantens el ritme.

Una forta abraçada d'Any Nou!

Pere Calders

Barcelona, 22 de gener de 1984

Estimat Jesús:

"Futbol de ribera" és el que més m'ha agradat dels teus darrers contes. Com que ja saps l'opinió que em mereixen els altres, als meus ulls ja et pots sentir ben estarrufat.

Trobes el to, l'estil, el llenguatge i l'interès per la lectura. Què més vols! Ara: no te'm facis malbé, i prepara't per assimilar els èxits que t'esperen. Si continues treballant com ara, pots considerar que tens peça cobrada (¿és un terme de caçador, això?), i aleshores t'hauràs d'aplicar aquella frase immortal que m'encolomaves a mi: *ésto es la gloria, Julito*. Diuen que la venjança és el plaer dels déus...

Felicitació cordial i abraçada sincera!

Pere Calders

Barcelona, 2 de març de 1984

Estimat Jesús:

Mira, no hi puc fer més... Trobo que vas en *crescendo* (¿què et sembla el meu poliglotisme erudit?).

"El secret" m'ha agradat molt i, si continues així, el teu recull farà història. Espero veure-ho i celebrar-ho de tot cor. Cal pensar, des d'ara, en una commemoració gastronòmica d'aquelles entre amics que t'estimem de veres. Em comprometo a fer-hi el discurs de sobretaula.

De debò, Moncada: em fas quedar bé com a profeta. Recorda que et vaig augurar, fa temps, un esplèndid futur —que ja és present— com a escriptor. Que així sigui!

Una fortíssima abraçada!

Pere Calders

Barcelona, 4 d'abril de 1984

Estimat Jesús:

El teu nou conte "ha arribat, l'he llegit i ha vençut". Ja tens el peu al coll del llibre que produirà impacte, i ja saps que jo sóc entès en poques coses, però les que entenc, les entenc bé. (Com aquell *baturro* que pescava a cops de mall.)

M'he de moderar en els elogis perquè no te'm facis malbé. De manera que treballa i calla. I continua enviant-me les teves produccions, amb les quals em tens fortament interessat.

La teva representació de vigilant nocturn que està content perquè m'immortalitzen de viu en viu és molt graciosa. Però jo estic espantat... Si no em deixen tranquil, si no em jubilen aviat del paper de patum, me'n faré l'estella, no ho podré pas contar. Tinc un cansament progressiu i temo que, si no m'espavilo, d'aquí a no res m'hauran d'aplicar records de mort en mort, una perspectiva que no m'acaba de satisfer. Què vols que et digui!

Felicitats i una forta abraçada!

Pere Calders

Barcelona, 30 d'abril de 1984

Estimat Jesús:

En nom de l'Agatha Christie (que en pau descansi), t'agraeixo que hagis fet tan bon ús d'un dels seus títols. I en nom propi i del nostre idioma en general, t'expresso pública reconeixença per l'enriquiment que ens aportes.

Un cop feta aquesta declaració de principis, ve allò de repetir-te que vas bé... El recull que amaneixes manté coherència i qualitat, ja es perfila com un llibre excel·lent. T'has guanyat un crèdit envejable tot just de bon començament, i pensa que això no abunda...

La meva incursió en els dominis del rei Borís I va anar com ja pots imaginar-te. Amb un cansament que era una maquiavèlica continuació del d'Olot, però content per allò que dius tu de la *gloria del Julito*. Ens deixem enredar amb una gran facilitat i piquem com uns desesperats... M'havia fet el propòsit d'administrar-me el temps perquè me'n quedés per a escriure, o sigui que el mes de maig començaria vida nova. Però ja tinc el calendari gairebé ple i sospito que no seré mai capaç de modificar-ho. Només em queda l'esperança que, d'un moment a l'altre, s'oblidaran de mi i faran servir les altres patums que ens queden.

Bé, Moncada: et prego que afegeixis la felicitació d'ara a les altres que ja tens, i que això et serveixi d'escalforeta per continuar la feina.

Una cordial abraçada!

Pere Calders

Barcelona, 3 de maig de 1984

Estimat Jesús:

Molt bé, molt bé... Pots anar lloant el punt de vista de l'Espinàs, però tu ets un treballador vocacional. ¿Què vols que et digui? L'Espinàs fa una mica de demagògia de cara a la galeria (i a tu no t'hi veig assegut), perquè l'home sempre es veurà voltat d'homes que el faran treballar. O sigui que amb marxisme o amb capitalisme, la cosa sempre acabarà de la mateixa manera. Trescant. Pensa que tots els animals s'han d'afanyar per viure, i l'home és un dels animals més animals. Un tros de bèstia —si em permets l'expressió— molt hàbil en dissimular les seves males intencions.

Fa pocs dies vaig veure un documental sobre la vida japonesa. Són unes mosteles, creu-me, i com que ja saben que ningú no els estalviarà mai de treballar, s'han inventat una mística del treball i figura que són feliços fent feina. Els occidentals, tan llestos, tan murris, ens hem inventat allò de la maledicció bíblica, a base de guanyar-se el pa amb la suor del front i de parir amb dolor. Una ganga! Però tots hi hem picat, agnòstics i creients, i ens posem malhumorats sota un destí que atribuïm als "altres", sense engaltar, sense veure que els altres som nosaltres. Ara, això sí: quan ens quedem sense feina ve el plorar i el xerricar de dents (que també és una frase bíblica) i vinga arrencar-se les vestidures. En el fons —siguem sincers— tots voldríem viure sota un règim

de mecenatge i ésser escriptors, pintors o músics de cort, amb dret a bufó i a joglar de palau i a raonables oportunitats de ficar-se al llit amb la comtessa i les serventes que se'ns posessin a tret. Que és, no ens enganyem, una forma silvestre i feudal d'aquest capitalisme que tant abominem.

Però perdona'm la digressió, Jesús. Aquestes coses te les puc dir a tu perquè em demostres —i ja em constava— que ets un gran treballador, d'aquells que es reserven "temps per a guanyar-se la vida" (Ernest Guasp *dixit*).

El teu "Amor fatal en decúbit supí" *també* m'ha agradat molt. Inicies una lleu variació sobre la teva temàtica que anirà divinament al llibre. Jo et faria un parell d'observacions, amb la condició expressa que només en facis el cas que vulguis. El final del teu conte és molt bo, insospitat, introdueix un element de sorpresa com a remat d'una història que se segueix amb interès creixent. Però m'hi fa una nosa innecessària xocar amb el tòpic de la Marylin Monroe. Trobo que amb una mica més de recerca hi hauries pogut fer entrar un altre *sex symbol* (¿es diu així?) que no ens portés fatalment a la memòria l'obra mestra d'en Terenci Moix. És una pura banalitat, ja ho sé, però com que em coneixes, espero que m'entendràs.

L'altra observació és que descures una mica la mecanografia, i se t'escapen accents al revés i altres menudeses ortogràfiques que m'inclinen a creure en presses

mecàniques. Com que tu coneixes perfectament la tècnica del treball editorial, no s'hi valdria a dir que "ja ho arreglaran els qui vinguin darrera", perquè això exposa a que els correctors es deixin anar i s'arrisquin a prendre la paraula. Val més que procuris inspirar-los tot el respecte i tota la confiança que puguis... Em passa, Jesús, que ja veig el llibre fet i fa temps que me l'estimo.

Tot plegat no res, ja ho veus, perquè "Amor fatal en decúbit supí" és un conte excel·lent. I tu n'ets l'amo. Jo només sóc un lector atent que et segueix amb grans esperances, confirmades plenament pel que ja dónes.

Una forta abraçada!

Pere Calders

Barcelona, 4 de juny de 1984

Benvolgut Moncada:

Veig que introdueixes novament un canvi de to (aquesta vegada amb fortuna), que possiblement enriquirà el llibre. Ho has dosificat molt bé, i les interpolacions —no sé ben bé si és allò que se'n sol dir "contrapunts"— reforcen l'interès de lectura.

El cas és que t'emportes el lector des de les primeres ratlles, i això és molt bona cosa. I salves el melodrama amb un ritme intern —i un *suspens*— que dóna un més gran valor a la narració. De manera que no deixes d'anar bé, i fins on arriben les meves llums, em plau de repetir-te que no cessis. És evident que hi ha més d'una Mequinensa (o una riquesa de registres a la Franja de Ponent) i el cronista les ha de tenir totes en compte. T'ha escaigutaquest paper i penso que n'hem de donar les gràcies...

Sí, tens raó: *aquesta gent* ens vol fer sang. El teu ninot amb periscopi doble i bandera desplegada té tota l'expressió de la cara que fem tots.

Reforça l'abraçada permanent...

Pere Calders

P. D. Remarco una millora en la mecanografia, amb una major honra i glòria per a l'ortografia. L'enhorabona!

El *Cafè de la Granota*
1a edició: 1985
1a edició en aquesta col·lecció: setembre de 2024

Coves d'en Cimany, 2 — 08032 Barcelona
info@clubeditor.cat — www.clubeditor.cat

Fotografies de les guardes: Jesús Moncada
Correcció: Jordina Escofet, Queralt Girbau Cabanas, Maria-Arboç Terrades
Disseny de col·lecció: Ángel Uzkiano
Disseny de coberta: Aina Bonet
Imprès als tallers de Romanyà Valls

ISBN: 978-84-7329-446-1
Dipòsit legal: B 13.675-2024

“El teu darrer conte és tan bo com el millor dels teus. Estic convençut que el recull, quan aparegui, farà forrolla. Se'n parlarà”, escrivia Pere Calders al seu amic Moncada quan aquest preparava *El Cafè de la Granota*. “Ets a frec d'aquella perfecció que trobem tan odiosa, però que tots provem d'assolir. Tu la tens a un tret de ballesta.”

Quaranta anys després, el temps ha donat la raó a Calders: *El Cafè de la Granota* és un cim en l'art del conte i ha marcat dues generacions de lectors i escriptors. Dins la trajectòria de Moncada, és també el primer llibre dedicat íntegrament a recrear les vides dels habitants de Mequinensa colgades per les aigües de l'Ebre. Jordi Puntí ho explica així: “L'agutzil, el sereno, el ferrer, el sastre, el barber, l'apotecari. El que compta és que les persones es mouen, tothom surt al carrer i veu els altres, observa des de darrere d'un aparador o d'una finestra. Moncada els tracta a tots amb una ironia bondadosa, que sap riure's dels caràcters però alhora els aplica una tendresa de proximitat, d'haver-los conegut i agrair-los la seva existència.”

Aquesta edició ofereix, amb els contes del volum, les cartes en què Calders animava Moncada a escriure'ls i el postfaci amb què Puntí homenatja un dels grans mestres de la literatura catalana.